

Volnočasové aktivity pro děti jako nástroj primární prevence sociálně patologických jevů

Ivana Lišková

Bakalářská práce
2011

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Ústav pedagogických věd
akademický rok: 2010/2011

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Ivana LIŠKOVÁ**
Osobní číslo: **H08492**
Studijní program: **B 7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Volnočasové aktivity pro děti jako nástroj primární
prevence sociálně patologických jevů**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.
Vymezení pojmů a teoretických východisek z oblasti problematiky volného času dětí a mládeže, primární prevence a příčin vzniku sociálně patologických jevů.
Příprava metodiky výzkumné části.
Realizace výzkumu.
Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.
Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

HÁJEK, Bedřich; HOFBAUER, Břetislav; PÁVKOVÁ, Jiřina. **Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy**. 1. Praha : Portál, 2008. 239 s. ISBN 978-80-7367-473-1.
HOFBAUER, Břetislav. **Děti, mládež a volný čas**. 1. Praha : Portál, 2004. 173 s. ISBN 80-7178-927-5.

KUNÁK, Stanislav. **Vybrané možnosti primárnej prevencie negatívnych vplyvov a dětí a mládež**. 1. Bratislava : Iris, 2007. 145 s. ISBN 978-80-89256-10-5.

MATOUŠEK, Oldřich; KROFTOVÁ, Andrea. **Mládež a delikvence : Možné příčiny, současná struktura, programy prevence kriminality mládeže**. 1. Praha : Portál, 1998. 336 s. ISBN 80-7178-226-2.

PÁVKOVÁ, Jiřina . **Pedagogika volného času : Teorie, praxe a perspektivy výchovy mimo vyučování a zařízení volného času**. 3. Praha : Portál, 2002. 231 s. ISBN 80-7178-711-6.

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.**
Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce: **20. ledna 2011**

Termín odevzdání bakalářské práce: **6. května 2011**

Ve Zlíně dne 20. ledna 2011

prof. PhDr. Vlastimil Švec, CSc.
děkan

Mgr. Soňa Vávrová, Ph.D.
ředitelka ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně .....28.2.2011.....

.....Zinková.....

¹⁾ zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací;

⁽¹⁾ Vysoká škola nevydávalečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpirá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Bakalářská práce pohlíží na volnočasové aktivity jako na primární prevenci sociálně patologických jevů a rizikového chování u dětí a mládeže. Teoretická část se věnuje především pedagogickému ovlivňování volného času, důraz však klade také na nezastupitelnou roli a kompetence rodiny jako primární jednotky výchovy. Dále popisuje vybrané druhy negativních vlivů, jež na děti nejčastěji působí. Uvádí příčiny jejich vzniku a jednotlivá preventivní opatření. Poslední kapitola se zabývá možností využití preventivního volnočasového dobrovolnického programu - Programu Pět P. Výzkumná část orientovaná kvantitativně nabízí srovnání způsobu trávení volného času a působení negativních vlivů na děti osmých a devátých tříd Základní školy Most a Základní školy Zlín. Cílem výzkumu je najít souvislosti mezi dvěma okruhy problémů a rozdíly u dvou skupin respondentů.

Klíčová slova: volný čas, pedagogické ovlivňování volného času, věda o volném čase, pedagogika volného času, volnočasové aktivity, sociálně patologické jevy, prevence, kriminalita, Program Pět P.

ABSTRACT

Bachelor thesis considers leisure time activities like primary prevention of social pathological phenomena and risky behavior of children and youth. The theoretical part is mainly devoted to a pedagogical influence for leisure time, there is also emphasis on unsubstitutable role of the family and its competence, because family is considered like primary unit of education. The theoretical part also describes selected types of negative influences that effect on children in most cases. There are presented a reasons of their origin and particular preventive measures. Last chapter deals with possibility of application of preventive volunteer leisure time program – Program 5 P. The research part, which is oriented quantitatively, offers comparison between the way of spending of leisure time and influence of negative impacts to children of the eighth and ninth grades of Primary School in Most and Primary School in Zlín. The goal of research is to find out connections between two groups of problems and differences in two groups of respondents.

Keywords: leisure time, pedagogical influence for leisure time, leisure time science, pedagogy of leisure time, leisure time activities, social pathological phenomena, prevention, criminality, Program 5 P (Big Brothers Big Sisters).

Poděkování:

Děkuji Mgr. Jakubu Hladíkovi, Ph.D. za odborné metodické vedení, cenné rady, podněty, vstřícný přístup a podporu při tvorbě mé bakalářské práce.

OBSAH

ÚVOD.....	11
I TEORETICKÁ ČÁST.....	13
1 VOLNÝ ČAS.....	14
1.1 DĚTI A VOLNÝ ČAS	14
1.2 RODINA A JEJÍ KOMPETENCE.....	15
2 PEDAGOGICKÉ OVLIVŇOVÁNÍ VOLNÉHO ČASU.....	19
2.1 VĚDA O VOLNÉM ČASE A PEDAGOGIKA VOLNÉHO ČASU	19
2.2 VOLNÝ ČAS JAKO RIZIKOVÝ FAKTOR.....	19
2.3 VÝCHOVA JAKO PREVENCE	20
2.4 VOLNOČASOVÉ AKTIVITY.....	20
2.5 INSTITUCE A ZAŘÍZENÍ PRO VÝCHOVU VE VOLNÉM ČASE.....	22
2.5.1 Domy dětí a mládeže (střediska pro volný čas)	22
2.5.2 Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež (NZDM)	22
2.5.3 Základní umělecké školy (ZUŠ)	23
2.5.4 Knihovny.....	23
2.5.5 Školní družiny, školní kluby	23
2.5.6 Domovy mládeže (DM)	23
2.5.7 Organizace církví a náboženských společností.....	23
2.5.8 Skaut, Junák	24
2.5.9 Občanská sdružení	24
2.5.10 Funkce výchovných zařízení.....	24
3 SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÉ JEVY	25
3.1 NORMA, NORMALITA, ABNORMALITA.....	25
3.2 VYBRANÉ DRUHY NEGATIVNÍCH JEVŮ.....	26
3.2.1 Agrese	26
3.2.2 Drogové závislosti.....	26
3.2.3 Patologické hráčství	27
3.3 PŘÍČINY VZNIKU SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÝCH JEVŮ	27
3.4 RIZIKOVÉ A SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÉ CHOVÁNÍ DĚTÍ A MLÁDEŽE	29
3.5 PREVENCE SOCIÁLNĚ-PATOLOGICKÉHO CHOVÁNÍ	30
3.5.1 Získání důvěry dítěte.....	32
3.5.2 Podpora sebevědomí dítěte	32
3.5.3 Pravidla zdravých vztahů mezi dětmi a dospělými.....	33
3.5.4 Typy prevence.....	33
3.6 PREVENTIVNÍ FUNKCE VE VOLNÉM ČASE.....	36
3.7 PREVENCE KRIMINALITY	36
3.8 INTEGRACE MLÁDEŽE.....	38
3.9 RIZIKOVÉ DĚTI A RIZIKOVÉ CHOVÁNÍ	38
4 PREVENTIVNÍ VOLNOČASOVÝ DOBROVOLNICKÝ PROGRAM PĚT P.....	40
4.1.1.1 Vymezení Programu Pět P	40
4.1.1.2 Komu je určen.....	40
4.1.1.3 Základní charakteristika.....	41

II PRAKTICKÁ ČÁST	42
5 PEDAGOGICKÝ VÝZKUM	43
5.1 ÚVOD	43
5.2 VÝZKUMNÝ PROBLÉM	44
5.3 CÍL VÝZKUMU	44
5.4 HYPOTÉZY.....	44
5.5 DRUH VÝZKUMU, VÝZKUMNÝ SOUBOR	44
5.6 METODA.....	45
5.6.1 Analýza dotazníku.....	45
5.7 ANALÝZA A INTERPRETACE DAT	46
5.7.1 Oblíbenost volnočasových aktivit dětí a mládeže ze ZŠ Most a ZŠ Zlín	46
5.7.2 Navštěvovanost institucí pro volný čas.....	48
5.7.3 Nejoblíbenější činnosti dětí ve volném čase	50
5.7.4 Most versus Zlín (srovnání způsobu trávení volného času a působení negativních vlivů).....	51
5.7.4.1 Kde děti tráví volný čas	51
5.7.4.2 Sledovanost TV a trávení času na PC.....	52
5.7.4.3 Vliv přátel a rodiny	53
5.7.4.4 Pohybové aktivity, sport	54
5.7.4.5 Hra na hudební nástroj	55
5.7.4.6 Negativně působící vlivy	55
5.7.5 Hledání souvislostí (závislostí, vztahů) mezi odpověďmi na dvě různé otázky	61
5.8 SHRNUÍ.....	65
ZÁVĚR	67
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	68
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	70
SEZNAM TABULEK.....	71
SEZNAM PŘÍLOH.....	72

ÚVOD

Problematika volného času dětí a mládeže je oblastí zasluhující si velkou pozornost společnosti. Pedagogické ovlivňování volného času bývá však někdy lidmi bráno spíše na lehkou váhu a jeho důležitost bývá mnohdy podceňována. Někteří lidé zastávají názor, že vyplnit svůj volný čas nejrůznějšími aktivitami pro člověka není žádným problémem, proto nepovažují pedagogické působení pro tuto oblast za směřodaté. S dovedností, jak využít správně svůj volný čas, se však nerodíme, ale získáváme ji v průběhu svého života procesem učení. Osobnost člověka pozitivně ovlivňuje zájmová činnost, která může začínat již v předškolním věku, pokračuje ve školním, přenáší se do dospělosti a stává se člověku celoživotní perspektivou.

Společnost si však vytváříme jen a jen my sami – lidé. To, co vložíme do našich dětí, je v rukou našich – v rukou dospělých. Děti naši pomoc potřebují a zaslouží si ji. Rodiče by si měli s dětmi hrát, trávit s nimi volný čas, sdílet s nimi zážitky, které je jako rodinu spojují. Základní návyky a postoje k volnému času si totiž přinášíme ze své původní rodiny. Role rodiny v oblasti vhodného využívání volného času je tedy nezastupitelná, avšak do jisté míry ji můžeme kompenzovat kvalitním pedagogickým vedením, působením institucí pro volný čas dětí. Za zvážení stojí také možnosti využití dobrovolnického volnočasového programu Programu Pět P, který taktéž plní funkci primární prevence proti sociálně patologickým jevům. O volném čase často slyšíme jako o rizikovém faktoru. Náš život ovlivňují naše socializace, sociální interakce, vztahy mezi lidmi kolem nás, jednotlivci i sociální skupiny, se kterými se setkáváme. Z hlediska volného času je velmi významné, s kým či v jaké společnosti ho prožíváme. Nedostatek kvalitních osobních zájmů je chápán jako závažný negativní rys osobnosti. Naopak kvalitní osobní záliby jsou člověku celoživotní oporou, zejm. v některých etapách jeho života. Osobní zájmy a koníčky dokáží člověka v některých životních okamžicích doslova zachránit.

Důležitým úkolem nás všech – rodičů, učitelů, volnočasových pedagogů, vychovatelů i sociálních pracovníků je vychovat z dítěte člověka, který dokáže svým volným časem racionálně hospodařit, dokáže pochopit jeho životní hodnotu a smysl, je schopen navazovat kvalitní vztahy mezi lidmi, má pestré mnohostranné zájmy, v nichž nalézá uspokojení a vlastní seberealizaci. Sociálně patologické chování se objevuje u dětí bez zájmů a u dětí, které se ve svém volném čase nevěnují kvalitním zálibám. Tyto děti hůře zvládají zátěžové situace a bývají méně resilientní vůči nástrahám dnešní společnosti. V prevenci vůči soci-

álně patologickým jevům je důležitá podpora rodiny a působení pedagogů, vychovatelů, sociálních pracovníků a spolupráce školních i mimoškolních a sociálních institucí. Hlavním předpokladem pro úspěšnou prevenci je však především vzájemná důvěra a respekt mezi dětmi a dospělými.

Téma bakalářské práce je mi velice blízké. Pro jeho výběr mě motivovalo mé vlastní působení v oblasti volnočasových aktivit dětí a mládeže, jemuž se věnuji od svých osmnácti let. Řadu let jsem působila jako externí pracovník domu dětí a mládeže a jako vedoucí zájmových kroužků, nyní se zaměřuji spíše na dobrovolnickou činnost a individuální práci s dětmi.

V teoretické části se zaměřuji především na pedagogické ovlivňování volného času, nezastupitelnou roli a kompetence rodiny, dále popisuji vybrané druhy negativních vlivů, jejich možné příčiny vzniku a typy prevence. V poslední kapitole uvádím možnosti využití preventivního volnočasového dobrovolnického programu – Programu Pět P. V empirické části orientované kvantitativně srovnávám trávení volného času dětí a mládeže z města Most a Zlín. Zároveň sleduji působení negativních vlivů na děti a mládež z obou měst a snažím se o nalezení souvislostí (závislostí) mezi oběma okruhy problémů. Cílem výzkumu bylo najít souvislosti mezi trávením volného času a mírou sociálně patologických jevů u dětí a mládeže ze ZŠ Most a ZŠ Zlín. Pro realizaci zvoleného výzkumu mě inspirovali následující motivy: Zajímalo mě, do jaké míry může práce volnočasových pedagogů ovlivnit život a budoucnost dětí. Do jaké míry může být účinná prevence ze strany mimoškolních institucí, pokud např. selhává prevence v rodině nebo si rodina neplní své základní funkce? Může vhodné působení na děti a mládež ve volném čase do jisté míry kompenzovat nepodnětné výchovné prostředí? Jak ovlivňuje způsob trávení volného času míru sociálně patologických jevů? Odpovědi na tyto otázky se snažím hledat v realizaci výzkumu metodou dotazníkového šetření. Snažím se zjistit, zdali je možné vhodnou a včasnou primární prevencí prostřednictvím volnočasových aktivit zmírnit nebo zamezit vzniku sociálně patologických jevů u dnešní generace.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 VOLNÝ ČAS

„Volný čas je možno chápat jako opak doby nutné práce a povinností a doby nutné k reprodukci sil.“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2001 in Pávková, et al., 2002, s. 13)

„Je to doba, kdy si své činnosti můžeme svobodně vybrat, děláme je dobrovolně a rádi, přinášejí nám pocit uspokojení a uvolnění.“ (Pávková, et al., 2002, s. 13)

1.1 Děti a volný čas

Děti ještě nemají dostatek zkušeností, neumí se zcela sami orientovat ve všech oblastech zájmových činností a možnostech efektivního využívání volného času. Potřebují proto citlivé vedení – pedagogické ovlivňování ze strany rodičů, učitelů, volnočasových pedagogů. Podmínkou účinnosti a efektivity pedagogického ovlivňování volného času je pravidlo, že nabízené aktivity pro děti jsou pro ně zajímavé, přitažlivé a pestré, účast na nich je dobrovolná a vedení nenásilné. To, do jaké míry ovlivňujeme volný čas dětí, záleží na jejich věku, mentální a sociální vyspělosti a také na tom, jaký model výchovy rodina zaujímá. Obecně je známo, že v dnešní době mají děti relativně hodně volného času. Společnost by tedy mělo zajímat, jakým způsobem s ním děti zacházejí. (Pávková, et al., 2002)

Mladí lidé se setkávají s různými nástrahami dnešní společnosti, se kterými se úspěšně či neúspěšně vyrovnávají.

Podle Hájka, Hofbauera a Pávkové (2008) osobnost člověka velmi dobře pozitivně ovlivňuje zájmová činnost, která může začínat již v předškolním vzdělávání, pokračuje ve školním vzdělávání, přenáší se až do dospělosti a stává se člověku celoživotní hodnotou.

Problematiku volného času dětí a mládeže i já považuji osobně za velmi významnou oblast, která si zaslouhuje velkou pozornost společnosti. Myslím si, že bývá někdy neprávem nedoceněna a její působnost bývá někdy brána na lehkou váhu. Společnost si však vytváříme jen a jen my sami, lidé. To, co vložíme do našich dětí, je jen v rukou našich – v rukou dospělých. Děti naši pomoc a podporu potřebují a zaslouží si ji.

S dovedností umět využívat vhodně svůj volný čas se bohužel nerodíme, avšak zkušenosti sbíráme v průběhu našeho života. Nejvíce nás tyto zkušenosti ovlivňují zejm. v útlém věku, ve věku primárního vzdělávání.

V úvahu je třeba brát také vlivy, které na dítě bezprostředně působí – rodina, typ výchovy, podmínky i prostředí, ve kterém žije. Důležitou úlohu hrají i hodnoty a vzorce chování,

které se zde uplatňují a které děti částečně či zcela přejímají nebo se od nich naopak diferencují. Mezi volnočasové vlivy řadíme i vlivy negativní, které čím dál více děti a mládež ohrožují. Těmto negativním vlivům je třeba výchovu ve volném čase přizpůsobovat. Mezi dovednosti dobrého vychovatele by měli patřit: empatie, schopnost vcítit se do rolí dětí, umění naslouchat, citlivě vnímat a snažit se pochopit jejich potřeby, umění pozitivně směřovat skupinovou dynamiku, potlačovat nebo včas odhalit první známky negativních (sociálně patologických) jevů a dokázat je včas a dobře intervenovat. (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008)

1.2 Rodina a její kompetence

Rodina je prvním společenstvím, ve kterém se ocitáme, a jedině ta nám přináší první zkušenost s využíváním volného času.

Základním činitelem, který působí na zdravý rozvoj dítěte a jeho vztah k volnému času je rodina. Do jisté míry je člověk ovlivněn i dědičnými faktory, avšak všichni jsme především obrazem svých rodičů. Děti imitují své rodiče a ve velké míře přebírají jejich životní styl a s ním související způsob využívání volného času. Rodiče představují svým dětem pozitivní i negativní vzory. Vztahy mezi jednotlivými členy rodiny (mezi rodiči, sourozenci a dalšími členy) a jejich vzájemná interakce trvale a silně dítě ovlivňuje. Způsob využívání volného času dětí výrazně ovlivňuje sociální prostředí, ve kterém se dítě nachází, ve kterém vyrůstá. Vztahy v rodinách však bývají dnes mnohdy složité. (Pávková, et al., 2002)

To, co dítě vidí doma, chování a jednání svých rodičů apod., považuje za normu, podle které se orientuje ve svém budoucím životě. (Kunák, 2007)

V první řadě je to vždy kompetence rodičů, avšak také názor, že výchovu dětí ve volném čase rodina zcela zabezpečí, je mylný. Takový úkol není ani v silách rodiny, rodina nemá dostatek času, materiálního vybavení ani kvalifikačních požadavků, aby zcela obsáhla výchovné působení ve volném čase svých dětí.

Mluvíme o rodinách úplných a neúplných, rodičích nezaměstnaných nebo naopak velmi silně pracovním vyčerpáných. Současné rodiny se potýkají s řadou obtíží, a pokud je nejsou schopny samostatně nebo s pomocí odborníků a institucí zvládnout, mohou se z nich stát rodiny problémové, dysfunkční nebo dokonce afunkční.

Rodina, která neplní některou ze svých funkcí, rodina rozpadající se, neúplná rodina je sociálně patologickým prostředím tehdy, jsou-li děti zasaženy konflikty a rozvodem rodičů či traumatem ze smrti s jednoho z rodičů. Dítě se v tomto prostředí stává deprivovaným. (Kunák, 2007)

Rodina neúplná, která však plní všechny funkce a dítěti poskytuje dostatek bezpečí, jistoty, podpory, důvěry, pochopení a lásky, může podle mého názoru mít často na děti lepší působení, nežli jiné rodiny s oběma rodiči. I jeden rodič může v oblasti primární prevence působit na své děti velmi kvalitně. S myšlenkami autorů, že „naplněním rozvodu dochází k újmě dítěte“ osobně přímo nesouhlasím. Domnívám se, že újmu ve výchově dítěti způsobují hádky, konflikty a agresivita rodičů, negativní atmosféra prostředí domova, která v dítěti vzbuzuje pocity nedůvěry, nejistoty, nebezpečí nikoli však uskutečnění samotného rozvodu. I jediný rodič pečující sám o děti dokáže zabezpečit a zajistit všechny funkce rodiny a postihnout všechny potřeby dětí.

Podle Danka (2007) jsou negativní činitelé, jež na děti ze strany rodičů především působí, psychické abnormality, onemocnění a nízká inteligence.

Podpora by tedy měla směřovat, podle mého názoru, spíše k rodinám funkčním a ne za každou cenu k rodinám úplným. Žijeme v době, kdy bohužel obojího vždy dosáhnout nelze. Úplná rodina přináší samozřejmě dětem vzory a role obou rodičů a otcovská role se díky častým rozvodům z rodiny bohužel vytrácí. Tento fakt považuji také za negativní, avšak bezpečí dětí a podmínky pro zdravý vývoj dětí by měly v každé rodině vždy stát na prvním místě.

Rodiče by si měli s dětmi hrát, trávit s nimi volný čas, sdílet s nimi zážitky, které je jako rodinu spojují. Problémem dnešní doby je vysoké pracovní zatížení rodičů. Rodiče musí často upřednostnit ekonomické zajištění rodiny před trávením času se svými dětmi. Je dobré, pokud si i tito rodiče dokáží najít vždy alespoň chvíli denně jen pro své děti. (Kunák, 2007)

Je vhodné najít si alespoň odpoledne nebo večer, když se s dětmi sejdeme doma, chvíli na popovídání si. Rodiče by se měli zajímat o to, jak se jejich děti měly, jak den strávily, zdali byl pro ně úspěšný či neúspěšný. Možná také potřebují s něčím pomoci.

Životním stylem a způsobem využívání volného času se od sebe rodiny diferencují. Základní návyky a postoje k volnému času si však všichni přinášíme ze své původní rodiny. Rodiny, které nesplňují dobře výchovnou funkci, většinou také nemají zájem vědět, jak

jejich děti tráví volný čas. Organizace mohou tento nedostatek do určité míry kompenzovat kvalifikovaným pedagogickým vedením. Zázraky však čekat nemůžeme. (Pávková, Hájek, Hofbauer, Hrdličková, Pavlíková, 2002)

Rodiče svým příkladem a svými postoji vytváří dětem základní obraz sebe sama, dále obraz světa, ve kterém člověk žije, jak k němu i k sobě samému přistupuje, jak se chová, jedná. Výchova dětí je velmi důležitý úkol, který vyžaduje práci osobnostně zralých, vnitřně připravených dospělých, kteří jsou se svou rolí rodiče ztotožnění.

Rodina by měla poskytovat dětem skutečné prostředí, které se přizpůsobuje aktuálním potřebám dětí, a taktéž modelové prostředí, ve kterém si jedinci mohou ověřovat a osvojovat základní vzory možného způsobu života pro své budoucí žití.

Rodina a rodinná výchova jsou jedni z nejdůležitějších činitelů, které se podílejí na individuálním vývoji jedince. Ovlivňují dítě v několika rovinách, v rovině komunikační, kognitivní (rozumové), emocionální, a dále ve vytváření postojů, předsudků a hodnotové orientace. Rodina by měla na děti působit prosociálně a zabezpečovat své základní funkce - výchovnou, emocionální, ochrannou, biologickou a ekonomickou. (Danek, 2007)

Dítě potřebuje v rodině tzv. emocionálně zakotvit, tedy potřebuje mít ve vztahu s rodiči jistotu. Citový vztah rodičů k dětem, ve kterém nechybí pocit bezpečí a jistoty, tvoří základ pro zdravý vývoj dítěte a jeho vztahy k okolí. Pokud však pocit jistoty ve vztahu chybí, dítě je úzkostlivější a objevují se u něj nejrůznější obranné mechanismy např. agresivita dětí, touha po manipulaci s druhými, šikanování. Změna či likvidace tradiční rodiny způsobuje postupný nárůst vzniku sociálně patologických jevů a patologického jednání. (Kunák, 2007)

Vývoj dítěte je proces, ve kterém dochází k proměně všech aspektů osobnosti dítěte. Mluvíme o faktorech biologických, kdy dochází ke zrání jedincem psychologických, zde se vyvíjejí psychické vlastnosti, pedagogických, kam řadíme výchovu a vzdělávání a faktory sociální, jež zahrnují komplexní socializaci dítěte. Jednotlivé faktory se navzájem ovlivňují. (Průcha, Walterová, Mareš in Kunák, 2007)

Jak uvádí Hroncová (in Kunák, 2007), dospívající mládež nebojuje svým chováním proti rodičům a proti svým autoritám, ale snaží se o vybojování si své vlastní, nové identity.

Hroncová a Emmerová (in Kunák, 2007) se domnívají, že pokud rodiče nedokáží změnit svůj autoritativní styl výchovy a nezaujmou ke svému dítěti kamarádský a partnerský, rovnocenný vztah, narůstá v rodině čím dál více negativní psychické klima.

Při narušených emocionálních vztazích mezi mladými lidmi a rodiči mohou začít dospívající vyhledávat pomoc v různých skupinách zejm. v sociálně patologicky orientovaných. Děti a mladiství často hledají náhradu pro své vlastní emociální strádání. (Kunák, 2007)

Základním postojem pro vztahy a výchovu dětí je projevený respekt a úcta k nim samotným. Respektovat děti a mládež a chovat se k nim úctyhodně znamená především nezraňovat jejich lidskou důstojnost, ale taky nechovat se k nim tak, jak bychom si nepřáli, aby se chovaly ony k nám. Přijmout bychom měli také skutečnost, že se od nás mohou děti lišit a to bez toho, abychom soudili, zdali jsou lepší nebo horší. Dospělí často zapomínají na to, že sami působí na děti jako vzor. Často se diví, proč se děti nechovají podle jejich požadavků, když už je k tomu tolikrát nabádali. Ale chovají se podle toho vůbec oni sami? Základním způsobem, jak naučit děti jistému modelu chování, je chovat se podle něj sami. To platí i u respektujícího modelu jednání. Děti k zodpovědnosti vede vztah s dospělým, který je založen na partnerském vztahu. Vhodným typem je také proaktivní výchova. Rodiče a vychovatelé se snaží o to, aby se staly věci dobré, správné. Zároveň přijímají odpovědnost za výchovu dětí a mládeže a uvědomují si skutečnost, že jsou jediní, kdo může mladou generaci pozitivně ovlivnit. Proaktivním jednáním řešíme a předcházíme problémům. Vytváříme podněty pro zdravý vývoj dětí, pečujeme o dobré vztahy, učíme děti dovednostem a návykům svým vlastním příkladem, stanovujeme jim limity. Proaktivní výchova je tou nejlepší prevencí před negativními jevy. (Kopřiva, 2006)

2 PEDAGOGICKÉ OVLIVŇOVÁNÍ VOLNÉHO ČASU

Existují tedy i jiné vlivy, jimiž můžeme vhodně působit na děti a motivovat je tak ke správnému využívání volného času. Řadíme mezi ně školu, vliv učitelů a vychovatelů a organizace, které se volným časem dětí a mládeže cíleně zabývají. Jsou jimi nejrozličnější domy dětí a mládeže, střediska nebo centra volného času, nízkoprahová zařízení pro děti a mládež, které pomáhají dětem a mládeži racionálně svůj volný čas využít. Jejich působení je záměrné, mají přesně stanovené cíle a většina z nich se zaměřuje na dlouhodobé působení. V této souvislosti mluvíme o tzv. pedagogickém ovlivňování volného času. (Pávková, et al., 2002)

Výchovné ovlivňování ve volném čase dělíme na přímé, čímž rozumíme přímou práci s dětmi a mládeží např. v zájmovém útvaru, a na nepřímé, což je utváření podmínek pro vhodné využívání volného času dětí dospělými. (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008)

2.1 Věda o volném čase a pedagogika volného času

Věda o volném čase „zkoumá vznik volného času, rozvoj jeho rozsahu a rozsahu a funkcí i podmíněnost společenským kontextem.“ (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008, s.12)

Zabývá se působením na mladou generaci, kterou významně ovlivňuje v jejich životním stylu a osobnostním rozvoji. Mnohdy se stává celoživotní perspektivou člověka. (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008)

„Pedagogika volného času se zabývá pojetím a cíli, obsahem a způsoby výchovného zhodnocování volného času, organizacemi a institucemi, které tyto aktivity uskutečňují nebo pro ně vytvářejí podmínky.“ (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008, s.12)

2.2 Volný čas jako rizikový faktor

O volném čase dětí často slyšíme jako o rizikovém faktoru. Náš životní styl ovlivňují naše socializace, sociální interakce, vztahy mezi lidmi kolem nás, jednotlivci i sociální skupiny, se kterými se setkáváme. Z hlediska volného času je velmi významné, s kým či v jaké společnosti ho prožíváme. Při posuzování sociálních vlivů působících na jedince ve volném čase hraje nejdůležitější roli rodina. (Pávková, et al., 2002)

Dětem a mladistvým často chybí pozitivní sociální a citové vazby. Pocity dítěte, že se o něj nikdo nezajímá, opakované školní neúspěchy a dlouhotrvající pocity nudy, to vše jsou negativní vlivy, které osobnost dítě formují a s nimiž se člověk stává zranitelnějším, snadněji manipulovatelným a může podlehnout nežádoucí skupině, partě. Deprivované děti hledají často pomoc v sociálně závadném prostředí. (Pávková, et al., 2002)

2.3 Výchova jako prevence

Kvalitní výchova dětí a mládeže ve volném čase plní významnou funkci – funkci preventivní. Prevence ve výchově je mnohem účinnější a méně nákladnější, než náprava vzniklých chyb či převýchova. Vhodné využívání volného času pozitivně působí na zdraví člověka. Nedostatek kvalitních osobních zájmů je chápán jako závažný negativní rys osobnosti. Naopak kvalitní osobní záliby jsou člověku celoživotní oporou, zejm. v některých etapách života jako je např. mateřská dovolená, ztráta zaměstnání, ztráta blízkého člověka, odchod dospělých dětí z rodiny, odchod do důchodu, nemoc aj. (Pávková, et al., 2002)

„Osobní zájmy a záliby dokážou někdy člověka doslova zachránit v náročných situacích, životních neštěstích a ztrátách.“ (Pávková, et al., 2002, s. 31)

Důležitým úkolem nás všech – rodičů, učitelů, volnočasových pedagogů, vychovatelů i sociálních pracovníků je vychovat z dítěte člověka, který dokáže se svým volným časem racionálně operovat (hospodařit), dokáže pochopit jeho životní hodnotu a smysl, je schopen navazovat kvalitní vztahy mezi lidmi, má pestré mnohostranné zájmy, v nichž nalézá uspokojení a vlastní seberealizaci. (Pávková, et al., 2002)

2.4 Volnočasové aktivity

Volnočasové aktivity by měli uspokojovat řadu biologických a psychických potřeb. Pedagogické ovlivňování volného času a volnočasové aktivity by měly podporovat aktivitu dětí, poskytovat jim prostor pro spontaneitu a kreativitu, přinášet nové dojmy, umožňovat seberealizaci, přinášet nové sociální kontakty, dítěti by měli ale také poskytovat důležitý pocit jistoty a bezpečí. Při volnočasových činnostech by měl zároveň pedagog respektovat věkové a individuální zvláštnosti dítěte. (Pávková, et al., 2002)

I zde se uplatňuje tzv. Maslowova hierarchie potřeb (viz. příloha P3). Při pedagogickém ovlivňování volného času dětí a mládeže bychom jako vychovatelé měli z této pyramidy potřeb vycházet.

Volnočasové aktivity přinášejí v dnešní době nové možnosti uplatnění. Děti a mladí lidé mohou svůj volný čas vyplňovat samostatně nebo se mohou účastnit aktivit, které pro ně realizují dospělí. Dospělí, kteří chtějí upoutat pozornost dětí svými připravovanými volnočasovými aktivitami, musí být flexibilní, vždy připraveni učinit změnu, musí umět citlivě reagovat na změny společnosti, umět vhodně výchovně působit na dnešní generaci dětí a mládeže, pochopit zájmy, potřeby a přání účastníků zájmových aktivit, podmínky, ve kterých žijí a životní situaci, ve které se ocitají. (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008)

Dítě nemusí pouze pasivně přijímat informace a dovednosti od autority – vychovatele, avšak na utváření aktivit se může sám spolupodílet. (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008)

Působení na jedince se tak stává mnohem účinnějším, děti a mládež se učí aktivně pracovat ve skupině vrstevníků, což sebou nese celou řadu pozitivních sociálních vazeb. Děti jsou svou vlastní činností a aktivním zapojením do dění obvykle více motivovaní, v práci se seberealizují a budují tak své zdravé sebevědomí. Děti rozšiřují okruh svých znalostí, pomocí nových zážitků odkrývají své nové možnosti, možnosti svého vlastního já. Vytvářejí si mezi sebou kvalitní mezilidské vztahy. (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008)

Největší zodpovědnost však při realizaci volnočasových aktivit nesou dospělí. Jejich úkolem je motivovat děti k aktivnímu využití volného času tak, aby jejich rozhodnutí a volba činnosti byla zcela dobrovolná. Nucení dětí do jakýchkoli aktivit by se mijelo účinkem. (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008)

Často záleží na samotné osobnosti vychovatele, volnočasového pedagoga či sociálního pracovníka, jeho osobnostních předpokladech k profesi a jeho dovednostem pozitivně působit na děti a mládež. V praxi jsme se často setkávali se situacemi, kdy se děti hlásily do zájmového kroužku nikoli proto, že by je natolik zajímala činnost, kterou nabízí, avšak přilákala je osobnost vychovatele, vedoucího zájmového kroužku, kterému děti důvěřovaly. Cítily se s ním dobře, rádi si s ním povídaly, řešily s ním své nejrůznější problémy, mohly se mu svěřit. Děti tedy mnohdy navštěvovaly kroužek jen proto, že jej vedl daný vychovatel. Sama si ze své praxe vedoucí zájmových kroužků pro děti v domě dětí a mládeže pamatuji, jak je pro děti důležitá komunikace. Děti si často chtěly se mnou jen povídat. Byl pro ně důležitý kontakt s vrstevníky, chtěly navazovat nová přátelství. Náplň kroužku jim samozřejmě přinášela také radost, byla to oblast jejich zájmu, avšak pouze ta by podle mého názoru neměla být jediným cílem našeho volnočasového působení na děti a mládež. Působení na mladou generaci by mělo nabývat daleko více rozměrů.

Vychovatel po dobu zájmové činnosti, kterou sám vede či organizuje, za děti a jejich bezpečnost zodpovídá. O docházce dětí i obsah činnosti zájmových kroužků vede záznamy do deníku, kde jsou uvedeny také nezbytné informace o dětech, kontakty na jejich zákonné zástupce (rodiče), kontakty na ošetřující lékaře. Pro případ úrazu při zájmové činnosti má vedoucí v deníku k dispozici nezbytné formuláře a kontakty na odborníky.

Podle Hájka, Hofbauera a Pávkové (2008) základním cílem v působení ve volném čase je osobnost dítěte a její rozvoj, možnost spontaneity v chování a prožívání, rozvoj zájmů, koníčků, dovedností, talentu a socializace dítěte.

2.5 Instituce a zařízení pro výchovu ve volném čase

2.5.1 Domy dětí a mládeže (střediska pro volný čas)

Posláním domu dětí a mládeže a středisek volného času je naplnění rekreační a výchovně – vzdělávací funkce širokou zájmovou působností. Nabízí široké spektrum nabídky zájmových kroužků pro děti, mládež i dospělé. Snaží se obsáhnout všechny oblasti zájmu, které dělí do skupin na společenskovední, esteticko - výchovné, tělovýchovné a sportovní, turistické, technické a přírodovědné. Domy dětí a mládeže dále kromě zájmových kroužků zajišťují pravidelné jednodenní i vícedenní akce a tábory. V rámci této příležitostné zájmové činnosti probíhají nejrůznější soutěže, turnaje, výlety, besedy, exkurze aj. Zajímavostí jsou také kromě táborů běžných také tábory příměstské, které jsou uskutečňovány přímo v DDM a plní funkci sociální služby pro děti, jejichž rodiče jsou o prázdninách zaměstnaní. (Pávková, et al., 2002)

Domy dětí a mládeže (DDM) úzce spolupracují se základními školami, kterým v rámci vyučování připravují a realizují řadu programů či projektů na různá témata.

DDM jsou řazeny mezi subjekty, které plní funkci primární prevence proti sociálně patologickým jevům. (Pávková, et al., 2002)

2.5.2 Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež (NZDM)

Jsou registrovány jako sociální služby podle zákona č. 108/2006 Sb. o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů. Vyhledávají skupiny dětí, které se toulají po ulici, tráví svůj volný čas neorganizovaně. Dále provozují výchovně – vzdělávací činnost, realizují pro děti a mládež zdarma zájmové kroužky a tábory. Prostřednictvím volnočasových aktivit nabízí dětem poradenství. Pracují na principu nízkoprahovosti, což umožňuje dětem

vystupovat v zařízení anonymně, děti se nemusejí při vstupu registrovat. Jejich příchod či odchod ze zařízení není nijak omezený s výjimkou otevírací doby. Služby jsou bezplatné a pro všechny děti a mládež stejně dostupné. Podmínkou je však dodržování pravidel zařízení.

2.5.3 Základní umělecké školy (ZUŠ)

Byly dříve známé jako lidové školy umění. Nabízí dětem obory literárně – dramatické, taneční, hudební a výtvarné. Největší zájem je o studium hudby, dále potom o tanec (ballet). (Pávková, et al., 2002)

2.5.4 Knihovny

Připravují pro školy nejrůznější akce, besedy, přednášky. Pro děti i celé rodiny nabízí v odpoledních hodinách příležitostné zájmové aktivity zaměřené na literaturu.

2.5.5 Školní družiny, školní kluby

Školní družiny poskytují nejzákladnější formu výchovy mimo vyučování. Pečují totiž o děti zaměstnaných rodičů v průběhu celého školního roku. Jsou určeny pro děti 1. – 5. tříd, zatímco školní kluby pro děti 6. – 9. tříd základních škol. Děti se zde mohou věnovat zájmové činnosti, hrát si, ale i připravovat na vyučování. Školní kluby jsou více zaměřeny na volnočasové aktivity a docházka dětí je dobrovolná. (Pávková, et al., 2002)

2.5.6 Domovy mládeže (DM)

Jsou zařízeními, jejichž hlavním úkolem je zajišťovat žákům středních a vyšších odborných škol kvalifikované výchovné působení, ubytování a stravování. Mohou být součástí škol nebo jako samostatná zařízení. Žáci jsou povinni dodržovat vnitřní řád DM. (Pávková, et al., 2002)

2.5.7 Organizace církví a náboženských společností

Některé z těchto organizací se zaměřují tradičně pouze na výuku náboženství, jiné pracují s rizikovými skupinami dětí a mládeže. Např. salesiáni zřizují pro děti a mládež nízkoprahová zařízení pro využití volného času. (Pávková, et al., 2002)

2.5.8 Skaut, Junák

Zaměřuje se zejména na turistiku a pobyt dětí v přírodě. Učí děti všestranným dovednostem. (Pávková, et al., 2002)

2.5.9 Občanská sdružení

V současné době je u nás registrováno několik set občanských sdružení, kteří pracují s dětmi a mládeží, realizují pro ně nejrůznější volnočasové aktivity. (Pávková, et al., 2002)

V dnešní době jsou zakládána občanská sdružení, která se věnují nejenom působení na děti a mládež, ale nabízí využití volného času celým rodinám.

2.5.10 Funkce výchovných zařízení

1. *Socializační funkce*

Vyžaduje včas reagovat na změny ve společnosti a učí děti čelit nejrůznějším nástrahám.

2. *Výchovná funkce*

Zde se do popředí dostávají jiné složky výchovy než jen vzdělávací. Důraz je kladen na emotivní složky výchovy a celkový osobnostní rozvoj dítěte. Určitý posun v této problematice přináší Rámcové vzdělávací programy.

3. *Pečovatelská funkce*

Může být chápána z hlediska fyzického i psychického zdraví a pohody dítěte.

4. *Poradenská*

Tu zajišťují sociální pracovníci, výchovní poradci, psychologové.

5. *Rekreační (relaxační) funkce*

Uplatňuje se především v mimoškolních institucích v rámci využití volného času dětí.

6. *Profesionalizační*

Pomoc dětem najít své zájmy, schopnosti, dovednosti a připravit je na profesní roli.

7. *Selektivní*

Do jisté míry platí, že sociální šance přináší dětem a mládeži i typ školy, jež navštěvují.

(Kraus, 2008, s. 102 - 104)

3 SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÉ JEVY

Předmětem zkoumání sociální patologie jsou sociálně patologické jevy, rizikové projevy chování či negativní jevy společnosti. (Kunák, 2007)

Za sociálně patologické jevy jako závažný celospolečenský problém považujeme agresivní jednání, šikanování, toxikomanií, delikvenci a kriminalitu, patologické hráčství, prostituci, vážné poruchy v mezilidských vztazích, xenofobii, rasismus a sebevražedné jednání. Sociálně patologické jevy však nepostihují jen jedince, ale ovlivňují celou společnost. (Danek, 2007)

Označením sociálně patologické jevy chápeme „zjevné deviantní chování z hlediska typů a projevů negativně hodnocené, problematické, společensky nežádoucí, poškozující subjekt deviace (jedince, který se odchýlně chová), objekt deviace (jedinec, na kterého subjekt deviace působí), popř. obojí.“ (Danek, 2007, s. 64) Není však určeno, jakého deviace nabývá směru, zdali pozitivního či negativního, avšak v praxi převládá pojetí v negativním slova smyslu. Tam, kde se vyskytují nějaké sociální vztahy a sociální interakce, hovoříme o deviaci sociální. (Danek, 2007)

3.1 Norma, normalita, abnormalita

Pro souhrnný název, kterým označujeme nezdravé, nenormální, všeobecně nežádoucí negativní jevy, používáme termín sociální patologie. (Kunák, 2007)

Za normální pokládáme většinou to, co je časté, běžné, obvyklé, dobře přizpůsobené. (Konáš in Kunák, 2007)

Normy definujeme jako pravidla pro vědomé, uvědomělé chování podle předpisů, očekávané či vyžadované chování. (Ondrejko in Kunák, 2007)

Normou tedy rozumíme pravidlo, které je společností očekávané a vyžadované. Určuje chování žádoucí a nežádoucí. S normami psanými i nepsanými se pojí i systém sankcí při jejich porušování. (Kunák, 2007)

„Normalita je stav, ktorý zodpovedá obvyklosti, pravidelnosti, očakávaniu.“ (Vašek a kol. in Kunák, 2007, s. 28)

Opakem normality je abnormalita. (Kunák, 2007)

Abnormální chování se „prejavuje výraznou oslišnosťou od správania ostatných ľudí, resp. Bežných spoločenských norem a zvyklostí.“ (Hartl, Hartlová in Kunák, 2007, s. 28)

3.2 Vybrané druhy negativních jevů

3.2.1 Agrese

Danek (2007) popisuje agresi jako chování, jehož důsledkem je újma nebo poškození. Cílem vždy bývá úmysl ublížit druhému člověku. Důležitá je také záměrnost jednání agresora, která může být zaměřena na ohrožení fyzického, psychického zdraví jedince či destrukci jeho majetku.

Příčinami vzniku agresivního jednání mohou být dědičnost, úraz nebo jiné poškození mozku a učení. Nejčastěji se však jedná o kombinaci dědičnosti a učení (Koukolík in Danek, 2007)

Dalšími činiteli, které mohou agresivitu vyvolat, jsou útok, frustrace, vysoká teplota, zvýšená aktivační úroveň, msta, zloba, deindividualizace sociálních norem nebo snaha upozornovat na svou osobu. (Danek, 2007)

3.2.2 Drogové závislosti

V širším slova smyslu chápeme drogu jako látku, která na základě svého chemického složení způsobuje změny funkce lidského organismu. Může se jednat o léky, legální i nelegální drogy a některé druhy potravin. V užším slova smyslu mluvíme o droze jako o látce, která ovlivňuje chování a vnímání člověka. Extrémně ohroženou částí populace jsou dospívající. Ti jsou totiž emocionálně labilnější a silně kritičtí k sobě i svému okolí. Často prožívají pocity strachu, úzkosti a nejistoty z pojetí vlastní osoby. (Danek, 2007)

V současné době se stále zvyšuje počet dětí a mladistvých, které mají problém jak s alkoholem, tak i s drogami nealkoholovými. Za jednu z nejnebezpečnějších drog, která ohrožuje dnešní generaci mladých lidí, je v současnosti pervitin. Na děti působí také přítomnost hazardních her, zejména výherních automatů. Patologické hráčství a abúzus drog bývají často v kombinaci. U dětí a mládeže dochází v praxi ke kombinaci několika negativních vlivů. Např. kombinace závislosti na alkoholu a na jiné droze nebo kombinace patologického hráčství a závislosti na alkoholu či pervitinu. Hlavními důvody je snadná dostupnost drog, přílišná zaměstnanost rodičů aj. V dnešní době byl také zaznamenán vysoký nárůst užívání marihuany mezi mladistvými. (Nešpor, 2001)

3.2.3 Patologické hráčství

Patologickým hráčstvím rozumíme potřebu hrát na úkor jiných životně důležitých hodnot – materiálních, rodinných, pracovních, sociálních. Motivem pro hru bývá touha po vzrušení z napínavé činnosti, touha po zisku, úspěchu ve hře, jejíž výsledek není předem určen. Problémy v pracovní oblasti následně přerůstají do společenských, rodinných i osobních rovin. (Danek, 2007)

Závislost na hře tzv. gambling se objevuje častěji u mužů a vzniká v adolescenci nebo mladé dospělosti. Jeho vývoj může přerůst také v krádeže. (Vágnerová, 2002)

3.3 Příčiny vzniku sociálně patologických jevů

Pro efektivitu v řešení sociálně patologických jevů je nutné objasnit příčiny a podmínky jejich vzniku. Jedna z teorií vycházející z blahobytu nám říká, že s růstem bohatství se také prohlubují sociální nerovnosti mezi lidmi. Také média a reklamy v nich uváděné vytváření u lidí větší zájem o materiální statky. Kriminalita, která se odehrává ve vyspělých zemích, bývá zase vysvětlována jako projev nesouhlasu s normami a jevy ve společnosti. (Danek, 2007)

Dalšími důvody pro páchání trestných činů mohou být snížená inteligence, nižší vzdělání, nepodnětné sociální prostředí v dětství, vliv alkoholu a drog. (Zelina in Danek, 2007)

Stále více vidíme děti a mládež bez jakéhokoli cíle chodit či toulat se po ulicích. Jejich rodiče jsou silně pracovní vytížení, a tak mnohdy nemají přehled o volném čase svých dětí. Mezi negativní vlivy, na které se velmi dobře uplatňuje primární prevence, patří: nevhodné výchovné styly, absence pravidel ve výchově a absence režimu dne, děti se nepodílejí na domácích pracích, rodiče jsou příliš zaměstnaní nebo nezaměstnaní, neprojevují příliš zájem o volný čas svých dětí, špatná spolupráce rodiny a školy, drogová scéna v dané lokalitě, možnosti obce či města k aktivnímu využití volného času, časově neomezený přístup k počítači, televizi a médiím všeobecně. (Kunák, 2007)

Média jako jsou např. internet a jeho nejoblíbenější chatové servery a facebook umožňují člověku velké množství dat, informací o lidech, velmi jednoduše pomocí nich komunikujeme s ostatními, avšak často bez hlubšího poznání, bez navazování vztahů. (Hofbauer in Kunák, 2007) Internet však v sobě skrývá řadu rizik a negativního působení na jedince. Zatímco média a podmínky jejich užívání jsou v rukou lidí, užívání médií dětmi v rodině je

v rukou rodičů. O vhodnosti či nevhodnosti některých televizních pořadů, o rizicích internetu by s dětmi měli hovořit jak rodiče, tak vychovatelé, volnočasoví pedagogové a sociální pracovníci v nejrůznějších organizacích. Měli by se zajímat o to, jaké stránky děti na internetu navštěvují, které časopisy čtou apod. Počítač a internet je v dnešní době nedílnou součástí každodenního života nás všech. Do jisté míry přispívá k vyšší vzdělanosti, avšak nese s sebou také výskyt rizik a vznik sociálně patologického chování. (Kunák, 2007)

Mezi pedagogy se často hovoří o tzv. pondělním syndromu. Bylo prokázáno, že v pondělí děti více zlobí a jsou agresivnější. Je to dáno opět médii. V pondělí se také děje ve školách ta nejhorší šikana.

Díky televizi a počítači si děti vytvářejí nereálný svět a je jen otázka času, kdy podle něj začnou také žít. Násilí, které děti vidí v televizi a v počítačových hrách, povzbuzuje jejich agresivitu. Televize mění pohled člověka na svět, prohlubuje se emocionální otupělost. Mládež, která sleduje často a pravidelně agresivitu a brutalitu v televizi, začne dříve nebo později považovat toto chování za normu. Děti z důvodu svých vlastních zkušeností přebírají tyto vzory velmi nekriticky. Čas strávený pasivně před televizní obrazovkou má negativní vliv na psychické i tělesné zdraví dítěte. Efektivní je, když rodič sleduje televizi spolu s dětmi. Může tak alespoň ovlivnit výběr pořadu nebo komentovat průběh a nereálné skutečnosti dětem vysvětlit. (Kunák, 2007)

Důležité je však uvědomění si, že faktory sociálně patologických jevů nepůsobí izolovaně, ale nachází se ve spleti komplikovaných vztahů. Činitele sociálně patologických jevů lze vyjádřit také schématem (viz příloha P 2). Hovoří se o třech úrovních sociálních problémů mladistvých, jež obor sociální pedagogika řeší. První možností je, že vznikající problémy se ve velké míře ztotožňují s chováním problémových mladých lidí. Mohou to být nejrůznější druhy závislostí, násilí, gangy aj. Druhou možností jsou problémy, které vznikají v kontextu jiných sociálně problémových situací. Děti, které mají zúžený prostor pro zdravý osobnostní vývoj. Těmito náročnějšími situacemi mohou být nezaměstnanost, tělesné či mentální postižení, příslušnost k jiné etnické skupině a další. Třetí možností rozumíme problémy, které vznikají jako reakce na životní těžkosti v rámci rodiny, školy, zaměstnání, vztahů mezi lidmi. Zejména ve třetí z uvedených skupin, ale samozřejmě i v ostatním možnostech vzniku sociálně patologických jevů se potřeba se důkladně zamys-

let nad oblastí využití volného času dětí a mládeže a nad možnostmi rozvoje dobrovolnických programů – např. Programu Pět P. (Danek, 2007)

Z důvodu mnohofaktoriálních vlivů mnohdy není jednoduché příčiny a podmínky sociálně patologických jevů rozpoznat. Pokud však zjistíme nebo odhalíme jakoukoli změnu v chování dítěte, je třeba zahájit vhodná preventivní opatření. Práh citlivosti na vnímání negativních vlivů ve společnosti se velmi snižuje. Dochází k tomu opět vlivem médií. Agresivita se stále stupňuje. (Danek, 2007)

3.4 Rizikové a sociálně patologické chování dětí a mládeže

Řadu patologických jevů a patologických projevů chování si děti a mládež přebírají již v dětství od svých vlastních rodičů. Mládež velmi brzy proniká do světa dospělých. Z pohledu sociologického se dnes v moderní společnosti zvyšuje u mladých lidí potřeba uznání. Někdy se stává až závislostí. Mnoho lidí tedy může volit jednodušší řešení uspokojení této potřeby, např. stát se členem problémové skupiny, party, která je přijímá. Pro mladého člověka je toto řešení přijatelnější, než zůstat sám. Existence problémových skupin s kriminálními projevy chování může znamenat přechod v hledání své vlastní identity. K nalezení identity sice může dojít, avšak přicházejí další problémy. S porušováním zákonů souvisí celá řada sankcí, životních i osobních problémů. Narůstá význam mezilidských vztahů zejm. v mimoškolním prostředí a ve volném čase. K nalezení vlastní identity velmi významně přispívá i způsob a kvalita jeho trávení. (Kunák, 2007)

Mladí lidé se se skupinami přátel stýkat musí, cítí tuto potřebu. Pozitivní skupiny se však věnují hrám, sportu, zábavě, komunikaci, stanovují si jednoduché a krátkodobé cíle, zažívají spolu zážitky a vytvářejí si mezi sebou hlubší kamarádské vztahy, které mohou trvat po celý život. (Kunák, 2007)

Východiskem tedy je, že je důležité obojí. Na jedné straně je důležitá podpora rozvoje zájmů ve volnočasových aktivitách, na straně druhé potlačování a útlum sociálně patologického chování. (Kunák, 2007)

V poslední době se hovoří o problematice nadměrného užívání počítačů a jeho negativně působících vlivů ohrožujících dnešní děti a mládež. Jsou jimi chat, facebook a jiné servery zkrátka internet celkově. Nejvíce ohroženou skupinou jsou děti a mládež v období dospívání, jelikož si hledají svou vlastní identitu a zároveň mají přirozeně vyšší zvědavost zkou-

šet nové věci a zažít neobvyklá dobrodružství. Chtějí překonat svůj stud, plachost, hledají si své místo v sociálním prostředí. Jako vychovatelé, sociální pedagogové či rodiče bychom měli pomáhat dětem překlenout toto jejich náročné životní období tím, že s nimi budeme hovořit o jistých opatřeních, jež se nazývají primární prevence. (Kunák, 2007)

Negativní vlivy postihují nejvíce jedince, kteří žijí bez jakýchkoli cílů, ze dne na den, mají málo hodnotných zájmů a velmi hodně volného času, se kterým neumí vhodně naložit. Velmi lehce se potom nechají strhnout vlivem asociálních skupin. Objevuje se u nich agresivní a asociální chování, sociální zanedbanost, nezodpovědnost či různé druhy závislostí.

Dnešní děti mají volného času velmi mnoho. Výzkumy ukazují, že je to až pět nebo dokonce sedm hodin denně. (Masariková in Kunák, 2007) Sami nevědí, jak tento čas využít. Možnosti zaujmout dítě v tomto jeho čase mají jak rodiče, škola a další instituce zabývající se volným časem dětí, tak na druhé straně stojí vliv nežádoucích skupin, do kterých se deprivované dítě dostane velmi snadno. Bezpečný domov a rodina je prvním předpokladem pro prevenci. Jen takové dítě dokáže dobře odolávat nástrahám dnešní společnosti, řešit konflikty a jednat asertivně a zdravě sebevědomě. (Kunák, 2007)

Hájek, Hofbauer, Pávková (2008, s. 192) uvádějí, že: „*Skupiny dětí, u nichž je riziko k sociálně patologické činnosti jsou: děti bez zájmu a děti, které sice navštěvují některé organizované zájmové činnosti, většinou na přání rodičů, ale neztotožňují se s nimi.*“

Masariková (in Kunák, 2007) uvádí, že děti, které se nevěnují ve volném čase zájmovým aktivitám, jsou málo resilientní vůči negativním vlivům a špatně zvládají zátěžové situace.

3.5 Prevence sociálně-patologického chování

Resilience z psychologického pohledu znamená schopnost dítěte poradit si dobře s působením nepříznivých vlivů společnosti, umět jednat asertivně a umět dobře obstát v nepříznivých životních podmínkách. Ovšem ani člověk vybavený vhodnými resilientními schopnostmi se ubránit negativním vlivům dnešní společnosti nemusí. Důležitá je podpora rodiny a prevence pedagogů, vychovatelů a sociálních pracovníků, práce školních a mimoškolních i sociálních institucí. (Matoušek, 2002)

Cílem naší výchovy, tedy výchovy volnočasových pedagogů, by měla být také příprava dětí na nástrahy dnešní společnosti. Mezi sociálně patologické jevy, které v současné době bezprostředně ohrožují děti a mládež, patří šikana, agresivita, záškoláctví, kriminalita a delikvence, drogové a jiné závislosti, gamblerství, rasismus, xenofobie, vandalismus či netolismus. Mezi netolismus řadíme např. virtuální drogy, tedy závislost na počítačových hrách, internetu, chatu, facebooku a patologické hráčství. Vývoj společnosti a s ním i problematika sociálně patologických jevů se neustále mění, proto je nutné tomu přizpůsobit i samotné výchovné působení. (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008)

„Prevence znamená něčemu předcházet, vytvořit takové návyky a hodnotové orientace, aby se u dětí vytvářel vnitřní obranný mechanismus proti aktivnímu podílu na negativních jevech.“ (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008, s. 193)

Podle Vodáka (2002) by prevence neměla znamenat jen předcházení problémům, avšak měla by vnímat jednotlivé nežádoucí jevy jako projevy nezdravého vývoje společnosti a hledat především příčiny vzniku a ne až následné projevy.

„Prevence je také soubor opatření zaměřených na předcházení nežádoucím jevům, zejm. onemocnění, poškození, sociálně patologickým jevům.“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2003, s. 178)

Prevenčí všeobecně rozumíme tedy předcházení problémům. Termín prevence se tak v sociální pedagogice i jiných příbuzných vědních disciplínách užívá vždy ve vztahu s problematikou sociálně patologických jevů a rizikového chování. Prevence znamená také soubor opatření, kterými se zaměřujeme na předcházení vzniku sociálně patologických jevů. Promítá se i do využívání volného času a podmínek, které pro oblast volného času dětem připravujeme. Nejvýznamnějšími prostředky sociální prevence jsou výchova dětí v rodinách, působení školských i jiných zařízení pro děti a mládež, tedy působení učitelů, vychovatelů, pedagogů volného času, sociálních pracovníků a dalších lidí věnujícím se dětem. (Kunák, 2007)

Jako volnočasoví pedagogové bychom při své práci měli velkou pozornost věnovat také možnému výskytu negativních jevů, jimiž může být ohrožováno samotné dítě. Měli bychom být připraveni řešit problematiku domácího násilí, týrání a zneužívání dětí či ohrožování mravní výchovy dětí a mládeže. Pedagog by měl vědět, jak se při zjištění těchto negativních jevů zachovat a jak dítěti zajistit včasnou intervenci. (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008)

Hlavním předpokladem pro úspěšnou prevenci je získat si u dětí důvěru. (Marhounová, Nešpor in Danek, 2007)

3.5.1 Získání důvěry dítěte

Podle Nešpora a Czémy (in Danek, 2007) může získat důvěru dítěte následujícími způsoby:

- 1) udělat si na dítě čas, naslouchat mu
- 2) všimnout si nonverbálního sdělení dítěte, mnohdy napovídá více než verbální
- 3) komunikaci s dospělým u dítěte podporovat, ptát se, zajímat se o zájmy dítěte
- 4) parafrázovat sdělení dítěte, dítěti se dostává pocitu, že jej dospělý poslouchal a porozuměl mu
- 5) sdělení dítěte by mělo být v souladu s tónem hlasu, který dítě používá
- 6) odpovídat dítěti také neverbálně
- 7) věnovat se dítěti alespoň chvíli denně, mnohdy záleží více na kvalitě vyplněného času, než na kvantitě
- 8) zeptat se každý den dítěte, jak se mu dařilo či nedařilo, jak den prožilo
- 9) nelhat mu a umět přiznat chybu

3.5.2 Podpora sebevědomí dítěte

Podle Nešpora a Czémy (in Danek, 2007) mohou dospělí působit na rozvoj zdravého sebevědomí dítěte následujícími způsoby:

- 1) pochvala dítěte i za snahu a drobné úspěchy
- 2) stanovovat reálné cíle, kterých je schopno dítě dosáhnout
- 3) kritiku vyjadřovat konkrétně
- 4) neslibovat dítěti nespílitelné a nemožné
- 5) umožnit dítěti, aby bylo samo zodpovědné za některé věci, úkoly (s ohledem na jeho věk)
- 6) dávat mu najevo, že ho máme rádi

Optimální výchovný přístup je takový, kdy dítě ví, že ho máme rádi, respektujeme ho a poskytujeme mu oporu. Dítě musí také znát pravidla, které je potřeba dodržovat. Tímto jsou uspokojeny základní potřeba dítěte – potřeba jistoty, bezpečí, podpory, ochrany a hranic. (Danek, 2007)

3.5.3 Pravidla zdravých vztahů mezi dětmi a dospělými

Podle Nešpora a Czémy (in Danek, 2007) existují jistá pravidla, jimiž dospělí přispívají k vytváření dobrých, zdravých vztahů s dětmi:

- 1) systém odměn a trestů při dodržování či nedodržování pravidel by měl být předem stanoven
- 2) kontrolu ze strany dospělých by mělo dítě považovat za běžnou, normální, ne jako projev nedůvěry
- 3) dítě by také mělo vědět, že v případě porušení pravidel dospělý z trestu neustoupí ani na základě výčitek nebo slibů dítěte
- 4) hovořit otevřeně o problémech, argumentovat
- 5) mezi dítětem a dospělými by měla být jasná domluva o zákazu užívání alkoholu a drog založená

Všechny pravidla by měla být založena také na vzájemné důvěře mezi dítětem a dospělou osobou.

Pro preventivní působení proti sociálně patologickým jevům je důležité především posilovat u dětí chování žádoucí, motivovat je a odměňovat. (Danek, 2007)

3.5.4 Typy prevence

Všeobecná prevence se zaměřuje na populaci, u které nebyly zaznamenány sklony k sociálně – patologickým jevům, zatímco *selektivní prevence* je určena žákům, u kterých předpokládáme vyšší pravděpodobnost vzniku nežádoucího chování. *Indikovaná prevence* je zase určena jednotlivcům a skupinám, u nichž již byl zjištěn výskyt sociálně patologických jevů a uplatňuje se jak ve školním, tak v rodinném prostředí. (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008)

Podle Geralda Caplana se prevence dělí na primární, sekundární a terciální. (Průcha, Walterová, Mareš in Kunák, 2007)

Úkolem **primární prevence** je zabezpečovat a vytvářet podmínky pro fyzický, psychický a sociální vývoj jedince. Jedná se o úlohu celé společnosti, která by se měla na prevenci podílet. (Danek, 2007) Prevence primární se zaměřuje na celou sledovanou populaci a hovoříme buď o prevenci *specifické* nebo o *nespecifické*.

Nespecifickou primární prevencí rozumíme všechny aktivity, které podporují zdravý životní styl dětí a mládeže a pomáhají jim v osvojování si pozitivních modelů chování. Provádějí ji rodiče, učitelé MŠ, učitelé prvního stupně ZŠ, volnočasoví pedagogové, sociální pracovníci a další pracovníci v oblasti mimoškolní výchovy. V rámci nespecifické primární prevence v rodině je důležité nejenom učit děti pravidlům, ale společně s nimi vybrat i vhodné důsledky (sankce), které v případě jejich porušování budou následovat. (Koenig in Kunák, 2007) Specifická primární prevence se zaměřuje již cíleně na předcházení a omezení výskytu rizikového chování u dětí a mládeže. (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008) Realizují ji školské úřady, pedagogové, pedagogicko-psychologické poradny, vrstevníci, státní i nestátní organizace. Zaměřuje se na druhý stupeň ZŠ, školy praktické a speciální, SŠ, OU a SOU. Provádí se např. formou interaktivních besed, pomocí nácviků komunikačních dovedností, asertivity aj. (Danek, 2007)

Jako efektivní metody potlačující rizikové chování jsou považovány zejména interaktivní programy. Ty rozvíjejí u dětí komunikační schopnosti, učí je zvládat stresové situace, řešit konflikty, zvyšují jejich sebevědomí. Naopak neefektivní bývá pouhé předávání informací žákům např. formou přednášek či jakéhokoli zastrašování dětí apod. (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008)

Jak je velmi dobře známo: „Zakázané ovoce, nejlépe chutná.“ Taktéž přednáška pedagoga např. o problematice drog, kdy nejsou děti zapojeny do interaktivní besedy a přednáška je pouhým monologem pedagoga, předávání informací může být pro děti zrovna tak dobrým návodem než vhodnou prevencí.

V primární prevenci klademe důraz na práci se skupinami, které ještě sociálně patologickými jevy zasaženy nebyly. V oblasti primární prevence může působit nejen rodina, škola, školské zařízení, ale také nejrůznější organizace volného času, masmédiá aj. (Kunák, 2007) Tento typ prevence se opírá o výchovu a vzdělávání. Zdůrazňuje se nezastupitelná role obou složek, avšak i přesto bývá přeceňována složka vzdělání tedy IQ, oproti složce výchovné, která zahrnuje EQ. Odborníci z řad psychologů a pedagogů tedy apelují na větší důraz lidskosti a rozvoji emoční inteligence. Emoční inteligence totiž hovoří především o úrovni sebevědomí, dovedností organizovat si svůj vlastní život, umět se motivovat, vcítit do druhých a navazovat pozitivní vztahy. Všechny tyto atributy považujeme jako jedny z nejdůležitějších preventivních opatření. (Danek, 2007)

Sekundární prevence, která bývá někdy označována jako selektivní nebo adresná se zaměřuje již cíleně na rizikové jedince a skupiny, na ohrožené skupiny dětí a mládeže, u kterých se vznik rizikového či sociálně patologického chování předpokládá. Sekundární prevenci mají v kompetenci psychologická, zdravotnická, sociální, výchovně – vzdělávací zařízení, nejrůznější poradenská pracoviště, centra a linky důvěry. (Kunák, 2007)

Problémem je, že některé školy a rodiny zanedbávají sekundární prevenci. V praxi se potom setkáváme spíše s působením primární prevence anebo již s prevencí, která již směřuje do odborných pracovišť, prevencí terciální. (Danek, 2007)

Terciální prevence se uplatňuje na zmírnění následků nebo zastavení ve vývoji nežádoucích jevů samozřejmě taktéž u jedinců, u kterých jsme tento jev již zaznamenali. Mluvíme o předcházení recidivy či relapsu. Uskutečňují ji resocializační a reedukační zařízení.

Sociální prevence je však složitý problém interdisciplinárního charakteru. Pero její realizaci je třeba kvalitní analýza dané sociální situace. Je nevyhnutelná spolupráce mezi dospělými navzájem i celé společnosti. Kromě kvalifikovaných odborníků v primární prevenci velmi účinně působí také studenti, laici, rodiče a další veřejnost, která se ve svém vlastním volném čase věnuje nejrůznějším dobrovolnickým programům, a tím působí primárně preventivně na dnešní děti a mládež. (Kunák, 2007)

Ať už jsou programy primární prevence realizovány ve školním či rodinném prostředí či prostřednictvím volnočasových aktivit, mají být prezentovány kvalifikovaně, důvěryhodně, komplexně a s využitím velkého množství strategií. Do primárně preventivního působení by se měly zapojit převážně rodiče dětí. Ti jsou totiž zodpovědní za to, jak jejich děti tráví svůj volný čas. Měli by je trávit s nimi a pomáhat jim osvojit si nejrůznější sociální dovednosti a utvářet sociální vztahy ve společnosti. Nedůležitějším místem, kde se primární prevence sociálně patologického chování odehrává, je rodina. (Kunák, 2007)

Důležité a nezastupitelné místo v oblasti primární prevence sociálně patologických jevů však mají všechny typy školských zařízení, střediska volného času, centra pro volný čas, domy dětí a mládeže, nízkoprahová zařízení, základní umělecké školy a další. Nejvíce se však o prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže hovoří v souvislosti s využíváním času mimo školu, volného času. (Kunák, 2007)

3.6 Preventivní funkce ve volném čase

Preventivní funkci ve volném čase chápeme jako ochranu před konzumním způsobem života. Preventivní funkce souvisí s dalšími funkcemi volného času a je důležitá ve vztahu k využívání volného času dospívajícími. Mládež se ocitá na jakési pomyslné životní křižovatce. Jsou to jedinci, kteří nejsou ani dětmi, ani dospělými. Chtějí se od rodiny částečně odpoutat, avšak zároveň stále potřebují pocit bezpečí a jistoty. V oblasti zájmů jsou v tuto dobu jevíce senzitivní. Hledají vlastní, novou identitu vlastního já. Mladým lidem se nabízí řada možností, jak svůj volný čas vyplnit, ne však všechny z alternativ jsou pozitivně formující. Kreativní zájmová činnost, která přináší dětem autentické zážitky a pozitivní emoce, je jedním z prostředků primární prevence rizikového chování. (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008)

3.7 Prevence kriminality

Co vede děti a mládež ke kriminálním činům? Některé party tráví spoustu volného času v hernách, diskotékách, a když již nemají prostředky na tento druh zábavy, mohou si je začít opatřovat krádežemi. Ty mohou následně přerůst v organizované, plánované zločiny. Jiné skupiny dětí zase může vést ke kriminalitě nuda, děti zkrátka neměly nic jiného zrovna na práci. Tento druh kriminálního jednání je nazýván americkou žurnalistikou jako „wilding“, tedy divočení. Motivem také často bývá snaha předvést se před kamarády a ukázat jaký jsem „tvrďák“. (Matoušek, Kroftová, 1998)

Podle Danka (2007) vzniká kriminalita jako projev neúcty mezi lidmi, jako porucha empatie a nárůst egoismu. Normy společnosti, aby jejich dodržování bylo efektivní, musí být odsouhlaseny a uznávány celou společností. Jen tak můžeme mluvit o prevenci kriminality.

Na formování osobnosti člověka má velký vliv prostředí. Pomocí něj získáváme kvalitu života, utváříme si hodnotový systém, budujeme si svůj vlastní respekt či nerespekt k morálce, autoritám, vytváří se naše úroveň empatie, tolerance, což se dále projevuje v chování mezi lidmi. Mladý člověk si všímá jevů ve společnosti a v prostředí, ve kterém se nachází a ty potom konfrontuje s poznatky a vlivy školními. Jedním z nejdůležitějších předpokladů pro objektivně výchovné působení je jednota slova a činu. (Danek, 2007)

Jestli to, co říkáme, je ve shodě s tím, co děláme, děti velmi dobře sledují jak u rodičů, učitelů i vychovatelů.

Je důležité si uvědomit, že efektivní prevence kriminality začíná tam, kde jsou do ní děti a mladiství zapojeni. V prostředí, které není dostatečně zabezpečené, kde nejsou respektovány práva a názory dětí, kde není posuzování jednotlivců spravedlivé, tam nacházíme sklony k negativním projevům chování. (Danek, 2007)

Děti pohlíží na prostředí, ve kterém žijí, velmi kriticky, jsou hodně všímaví. Snaží se jednotlivé jevy, které vnímají, analyzovat, pochopit, ale také změnit, zlepšit. Pro prevenci kriminality je důležitá také asertivita a sebevědomí dětí a mládeže. Ty se pak uplatňují a vytváří základní rámec pro chování lidí ve společnosti. U dětí a mládeže řešíme kriminální projevy prostřednictvím výchovy a vzdělávání. Prostředí, ve kterém chceme na děti a mládež výchovně působit by mělo být citlivé, empatické, mělo by rozvíjet vzájemné porozumění a klást důraz na vzájemný respekt. I zde jsou pro děti nejdůležitějšími vzory učitelé a rodiče. Děti sledují a imitují jejich jednání a chování. Zejména v dospívání je důležité vést děti k toleranci, empatii, spolupráci, respektu práv i ostatních lidí. Pro první známky kriminality nemusíme chodit daleko. Stačí uvědomění si celkové atmosféry a dění ve společnosti, nerespektování norem, násilí v televizi, nízká autorita dnešních žáků k učitelům, všechny tyto atributy působí svět dětí a velmi výrazně jej ovlivňují.

Často se můžeme setkat s názory, že řešení kriminální problematiky je výhradně v rukou policie, soudů a vězeňské služby. Pravda to ale není. Podpora v této oblasti prevence by měla opět směřovat k pedagogům, kteří jsou schopni vhodně a cíleně na děti a mládež působit. Navíc i z ekonomického hlediska je v oblasti sociálně patologických jevů vždy lepší investovat do preventivního působení, než do nápravy již vzniklých problémů. (Danek, 2007)

Výchova, kterou chceme efektivně působit proti kriminalitě dětí a mládeže by měla vytvářet podmínky, ve kterých dominuje schopnost empatie, úcta, respekt, pravda, dobro, zodpovědnost a spolupráce. Jedině tak vzniká vhodné klima a utváří se lidská morálka společnosti. Kriminální čin začíná vždy u jedince, který má v sobě nedostatek empatie ve vztahu k ostatním lidem. Jsou to lidé sobečtí, egoističtí, zajímají se jen o své výhody a potřeby druhých jsou jim lhostejné. V prevenci kriminality je nutné řešit všechny příčiny a příležitosti, které se dětem a mládeži nabízejí. Je tedy nanejvýš nutná kooperace rodiny, školy, mimoškolních institucí a dalších odborných pracovišť. V dětech bychom se měli snažit potlačovat lhostejnost, rozvíjet více zájmy o druhé a ochotu pomáhat či spolupracovat. V realizaci prevence je nutné vést děti ke smysluplnému využití volného času a naplněných svých vlastních zájmů, dále aktivizovat děti k tvořivému snažení se, k práci, zod-

povědnosti, k respektu vůči jiným lidem. Ve výchovném působení na dnešní generaci mladých lidí by měl být kladen větší důraz na rozvoj emoční a sociální inteligence, jež je úkazem osobnostní zralosti člověka. (Danek, 2007)

Občanským sdružením Amos byl vypracován také program pro výchovu charakteru u dětí a mládeže. Jeho úkolem je posílit v České republice potřebu výchovy charakteru, chce vytvářet podmínky pro to, aby se tato výchova stala součástí vzdělávání dětí. Na první místo staví morální a etickou výchovu. Chce pečovat nejen o intelekt člověka, ale především o jeho charakter. Pro svou práci čerpá občanské sdružení Amos inspirace z materiálů a zkušeností Mezinárodní výchovné nadace (Internazionali Educational Foundation). (Dvornická, 2002)

3.8 Integrace mládeže

Veřejnost, zejména tedy starší populace začíná vnímat mládež jako nejvíce ohroženou negativními vlivy společnosti a pro ostatní tedy jako velmi nebezpečnou. Pohlíží na ni jako na skupinu, která rychleji podléhá nástrahám společnosti. Tento zkreslený pohled je velkou mírou ovlivněn médii, jež problémy mladistvých mnohdy zveličují. (Siuralla in Danek, 2007)

Podle Danka (2007) integrace mládeže nepředstavuje pouhé přizpůsobení se již daným podmínkám společnosti, ale také vlastní a aktivní proces socializace mladé generace. Mladí lidé hledají vlastní seberealizaci, formuje se jejich osobnostní identita.

3.9 Rizikové děti a rizikové chování

Rizikové chování vede děti a mládež k sociálně patologickým jevům. Pro pedagogy, vychovatele i sociální pracovníky je důležité uvědomění si skutečnosti, že existují tzv. rizikové děti a rizikové situace, o kterých by měli vědět a snažit se je včas intervenovat.

Za rizikové děti můžeme pokládat: (Matoušek, 2002)

1. Děti konstitučně impulsivní

Jsou to děti s diagnostickou syndromu ADHD, které dříve jednájí, nežli myslí. Bývají neklidné, zbrklé, nedokáží se dobře soustředit.

2. Děti z jiných důvodů impulsivní, dráždivé a nezdrženlivé

Tyto děti nejsou schopny vhodně kontrolovat své jednání a chování většinou z důvodu somatického chronického onemocnění.

3. Děti oslabené stresem

Mají oslaben obranný mechanismus vůči nátlaku a vůči negativním vlivům. Způsobeno to může být školními neúspěchy, ale i problémy v rodině.

4. Děti citově deprivované

Hledají uspokojení na nižší úrovni, snadno podléhají drogám kriminalitě a dalším sociálně patologickým jevům.

5. Děti zvýšeně sugestibilní

Mohou to být děti, které se snaží vyrovnat svým vrstevníkům (děti s nízkým intelektem anebo děti s mentální retardací).

4 PREVENTIVNÍ VOLNOČASOVÝ DOBROVOLNICKÝ PROGRAM PĚT P

4.1.1.1 Vymezení Programu Pět P

Program Pět P je preventivní volnočasový program pro děti postavený na principu dobrovolného vztahu mezi dítětem a dospělým dobrovolníkem.

Nabízí dětem i dobrovolníkům **P**omoc, **P**odporu, **P**řátelství, **P**éči a **P**revenci. V České republice se Program Pět P uskutečňuje jako národní varianta programu Big Brothers Big Sisters.

Je registrován jako sociální služba „Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi.“

Pět P je jedním z dobrovolnických programů fungujících na principu „one to one“. Jeden dospělý dobrovolník se pravidelně jednou týdně věnuje jednomu dítěti, které jeho pomoc potřebuje. Vytváří se tak dlouhodobý kamarádský vztah, který je pro děti i dobrovolníky obrovským přínosem v oblastech osobního rozvoje a mezilidských vztahů. (Sozanská, Tošner, 2006)

4.1.1.2 Komu je určen

Program Pět P je určen sociálně znevýhodněným dětem ve věku 6-15 let, jejichž zdravý vývoj je nebo může být ohrožen nejrůznějšími nepříznivými vlivy, které na ně působí, a proto potřebují individuální podporu.

Nabízí pomoc dětem pocházejících z problematičtějšího rodinného prostředí, ze sociálně slabých rodin, dále také dětem, které mají problémy se socializací, s komunikací s vrstevníky, nebo mají nejrůznější poruchy chování, poruchy učení nebo naopak jsou velmi nadané, osamělé, mají výchovné problémy, pocházejí z početnějších či neúplných rodin a to ať už funkčních, dysfunkčních či afunkčních. Kontakt s dobrovolníkem je pro děti často jediným přátelským, rovnocenným vztahem. (Sozanská, Tošner, 2006)

Program je zaměřen především na preventivní pomoc. Nejsou do něj tedy přijímány děti s většími patologickými projevy. Se zařazením dítěte do programu musí souhlasit rodiče.

Je určen zkrátka takovým dětem, které to mají v životě z různých důvodů složitější než jejich vrstevníci a kterým by jakkoli mohl prospět hodnotný vztah s kamarádem- dobrovolníkem. Společně spolu pracují a hledají k sobě cestu. (Sozanská, Tošner, 2006)

4.1.1.3 Základní charakteristika

Pět P (Pomoc, Přátelství, Podpora, Péče a Prevence) je dobrovolnický program. Zaměřuje se na řešení sociálních a komunikačních obtíží dětí a funguje na principu přátelského vztahu dítěte - „litolíka“ s dospělým dobrovolníkem. Odborně (psychologem) sestavená dvojice se schází nejméně po dobu 10 měsíců každý týden na jedno odpoledne a věnuje se nejrušnějším volnočasovým aktivitám. Podnikají to, co je společně baví, povídají si, chodí na procházky, navštěvují různé volnočasové kluby, nízkoprahová zařízení, střediska volného času aj. Dlouhodobý vztah dítěte s dobrovolníkem vytváří prostor pro růst, zdokonalení sociálních dovedností, motivuje dítě k navazování přirozených vrstevnických vztahů a posiluje jeho sebevědomí. Dítě tak nachází nového „člověka pro sebe“, který na něj má čas, může si s ním hrát, rozvíjet své dovednosti, poznávat nové věci, může se mu svěřit se svými problémy. Díky tomu může dítě nabývat zdravé sebejistoty a osvojovat si prosociální vzorce chování i prožívání. Dobrovolník je zde v roli průvodce, nikoli vůdce. Dítěti pomáhá ukázat cestu, kterou je možné jít. (Sozanská, Tošner, 2006)

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 PEDAGOGICKÝ VÝZKUM

5.1 Úvod

Empirická část bakalářské práce je zaměřena na srovnání trávení volného času dětí a mládeže z města Most a města Zlín. Zároveň sleduje působení negativních vlivů na děti a mládež z obou měst a snaží se o hledání souvislostí (závislostí) mezi oběma okruhy problémů.

Výzkumem jsme chtěli zjistit, jaký má vliv trávení volného času dětí a mládeže z města Zlín a města Most na míru sociálně patologických jevů.

Jednotlivá data získaná z dotazníkového šetření jsou v následujících kapitolách interpretována pomocí popisné roviny, grafového a tabulkového znázornění. Dále byl u jednotlivých odpovědí dotazníku proveden test nezávislosti chí kvadrát pro kontingenční tabulku, který nám umožnil statisticky ověřit již nalezené významné souvislosti (závislosti) mezi odpověďmi na dané otázky a místem bydliště respondentů.

Test nezávislosti chí kvadrát byl dále použit pro srovnání (ověření) souvislostí (závislostí) mezi odpověďmi na dvě různé otázky dotazníku. Otázky byly vhodně vybrány tak, aby zastupovaly oba výše uvedené okruhy problémů. Odpovědi jedné z nich tedy vypovídaly o negativním působení na děti a mládež, zatímco odpovědi druhé otázky hovořily o způsobu vyplnění volného času. Zvolený test významnosti jsme pro obě města v tomto případě počítaly zvlášť.

Výzkumná část vhodně doplňuje část teoretickou. Snaží se o zjištění zajímavých rozdílů ve způsobu trávení volného času v závislosti na působení a vznik sociálně patologických jevů u dětí a mládeže z různých částí České republiky.

Mezi lidmi žijícími v severozápadních Čechách a na jihovýchodní Moravě nacházíme mnoho odlišností, které se mohou týkat hodnotového systému, životních priorit, způsobu životního stylu, zvyků, obyčejů i celkové mentality. Je také známo, že v Mostě je vysoká nezaměstnanost a kriminalita. Výzkumem se snažíme tedy zjistit, zdali je možné vhodnou a včasnou primární prevencí zmírnit nebo zamezit vznik sociálně - patologických jevů u dnešní generace.

5.2 Výzkumný problém

V rámci výzkumu byly sledovány dva okruhy problémů. Jeden z nich se zaměřoval na aktivity, jimiž děti vyplňují svůj volný čas. Druhý zkoumal působení negativních vlivů, jako jsou např. kouření, alkohol, abúzus drog a patologické hráčství. V empirické části se snažíme hledat vztahy (závislosti, souvislosti) mezi oběma okruhy a zároveň zjišťujeme rozdíly u dvou skupin respondentů.

Výzkumný problém jsme formulovali jako následující výzkumnou otázku:

Jaký má vliv trávení volného času dětí a mládeže z města Zlín a Most na míru sociálně patologických jevů?

5.3 Cíl výzkumu

Cílem výzkumu je najít souvislosti mezi trávením volného času a mírou sociálně patologických jevů u dětí a mládeže ze ZŠ Most a ZŠ Zlín.

5.4 Hypotézy

H1: Děti žijící ve Zlíně tráví svůj volný čas organizovaněji než děti žijící v Mostě.

H2: Děti žijící ve Zlíně navštěvují domy dětí a mládeže, střediska volného času, centra pro volný čas, nízkoprahová zařízení, ZUŠ a další organizace pro volný čas častěji než děti žijící v Mostě.

H3: Děti žijící v Mostě věnují více času sledování televize, než děti žijící ve Zlíně.

H4: Děti ze Zlína kouří méně než děti z Mostu.

H5: Děti ze Zlína konzumují méně alkoholu než děti z Mostu.

H6: Děti z Mostu mají větší zkušenost s užíváním nelegálních drog než děti ze Zlína.

H7: Děti v Mostě tráví s rodiči méně času než děti ze Zlína.

H8: Děti z Mostu tráví méně volného času v přírodě než děti ze Zlína.

H9: Děti z Mostu hrají více na výherních automatech než děti ze Zlína.

5.5 Druh výzkumu, výzkumný soubor

Empirická část bakalářské práce je orientovaná kvantitativně. Tento druh výzkumu vychází z filozofického základu – pozitivismu, resp. novopozitivismu. (Chráška, 2007)

Výběr výzkumného vzorku byl záměrný a tvořili jej žáci osmých a devátých tříd. Celkový počet respondentů z obou měst byl 169. Města Most a Zlín byla vybrána záměrně, ve výzkumu se snažíme hledat rozdíly ve způsobu trávení volného času a působení negativních vlivů společnosti na děti z Čech a Moravy.

5.6 Metoda

Výzkum byl realizován pomocí metody dotazníkového šetření, které bylo provedeno ve dvou stejně velkých základních školách, v Základní škole Most a v Základní škole Zlín.

Dotazník (viz. Příloha 1) obsahoval základní, otevřené, uzavřené (dichotomické i polytomické) a polouzavřené otázky, jejichž celkový počet byl 19. Do tohoto součtu se nezapočítávaly dvě položky základní, které se nacházely v úvodní části dotazníku a zjišťovaly věk a místo bydliště respondentů.

Respondenti (tedy žáci škol) byli ujištěni o naprosté anonymitě a důvěrnosti získaných dat. V mostecké ZŠ bylo dotazníkové šetření provedeno za mé přítomnosti v každé z jednotlivých tříd. Ve zlínské ZŠ mi bohužel vstup do tříd nebyl povolen, dotazníky vyplňovaly s dětmi paní učitelky v rámci hodin občanské nauky. Návratnost byla dostačující. Řádně vyplněných dotazníků bylo 85 ze ZŠ Most a 84 ze ZŠ Zlín.

5.6.1 Analýza dotazníku

Typy položek	Počet
Uzavřené dichotomické	2
Uzavřené polytomické	12
Polouzavřené	3
Otevřené	2
Celkový počet položek dotazníku	19

5.7 Analýza a interpretace dat

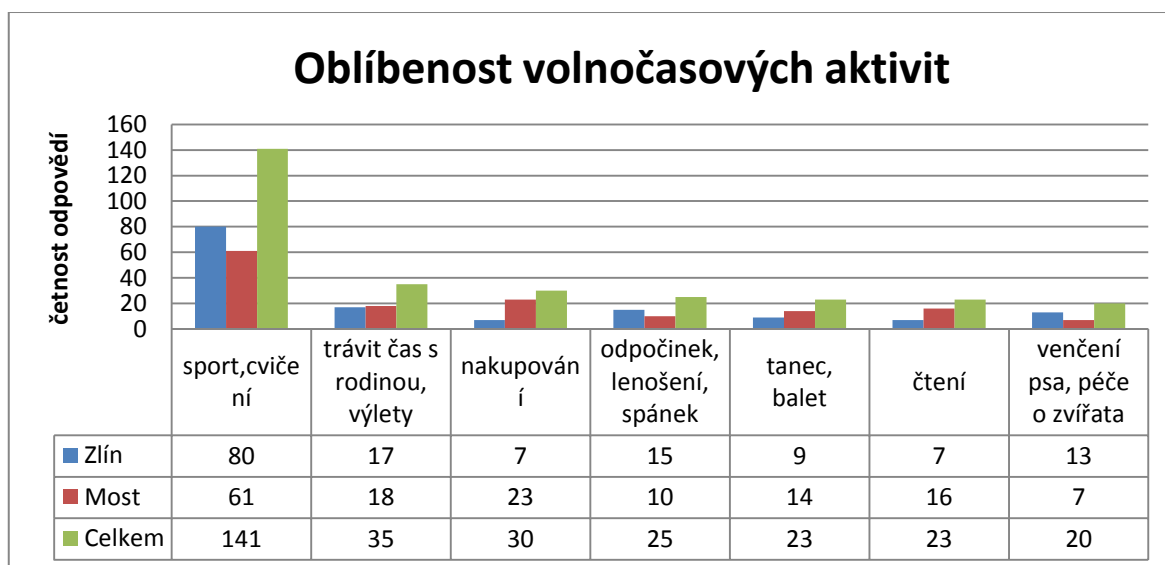
5.7.1 Oblíbenost volnočasových aktivit dětí a mládeže ze ZŠ Most a ZŠ Zlín

První položka dotazníku zjišťovala preference aktivit, jimiž děti vyplňují svůj volný čas. Děti měly uvést alespoň pět činností, které je nejvíce baví. Otázka byla otevřená, nenabízela výběr z možností.

Pomocí dvou po sobě následujících grafických znázornění jsou sestupně seřazeny jednotlivé aktivity uváděné dětmi podle jejich oblíbenosti.

U každé z činností je uveden počet respondentů, kteří danou aktivitu zaznamenali. Zvláště uvádíme četnost odpovědí dětí ze Zlína (v grafu znázorněno modrou barvou), četnost odpovědí dětí z Mostu (červenou barvou) a pro celkový přehled i jejich součet (zelenou barvou). Uvádíme jen nejzajímavější výsledky.

Oblíbenost volnočasových aktivit č. 1

V grafickém znázornění č. 1 můžeme vidět, že nejčastější aktivitou, kterou děti uváděly je *sport a cvičení*. Nejraději sportují děti ze Zlína, tuto aktivitu uvedlo celkem 80 (95,238 %) dětí, v Mostě nejraději sportuje 61 (71,765 %) dětí. Z obou měst je četnost odpovědí 141. Z celkového počtu respondentů takto odpovědělo za obě města 83,432 % dětí.

V pořadí druhá činnost ve volném čase, kterou děti preferovaly, byl *čas strávený s rodinou v podobě výletů a nejrůznějších rodinných akcí*. O něco málo více tráví čas s rodinou děti

z Mostu a to celkem 18 (21,176 %) dětí. Ve Zlíně je jich 17 (20,238 %). Celkový počet dětí z obou měst, které tráví rádi volný čas s rodinou je 35 (20,710 %).

Nakupování se rádo věnuje 23 dětí z Mostu (27,059 %) a 7 dětí ze Zlína (8,333 %). V celkovém součtu za obě města se rádo této činnosti věnuje 30 (17,751 %) dětí.

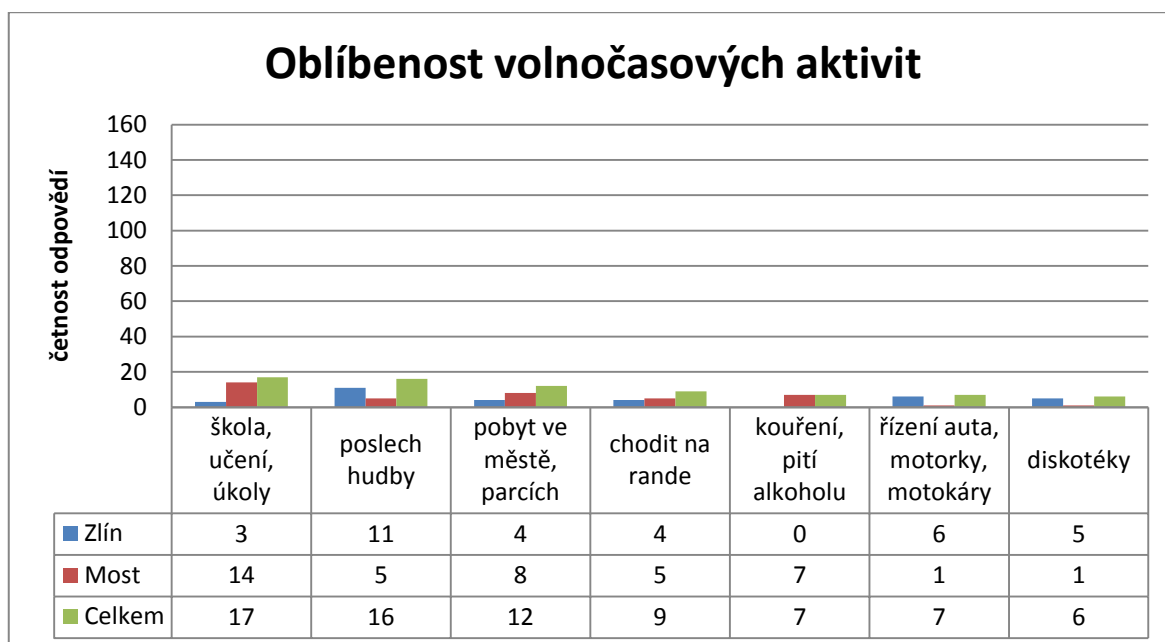
Odpocinek, lenošení či spánek preferují více děti ze Zlína, a to v počtu odpovědí 15 (17,857 %). Děti z Mostu uvedlo tuto možnost celkem 10 (11,904 %). Četnost odpovědí za obě města činí 25 (14,792 %).

Tanci, baletu se věnuje v Mostě nejraději 14 (16,471 %) dětí a ve Zlíně 9 (10,714 %) dětí. Jejich celkový počet za obě města je 23 (13,609 %).

Čtení zvolilo více dětí z Mostu a to v počtu 16 (18,824 %), ve Zlíně jich bylo 7 (8,333 %). V součtu za obě města rádo čte celkem 23 (13,609 %) dětí.

Péči o zvířata mají v oblíbenosti více děti ze Zlína, tuto možnost uvedlo celkem 13 (15,476 %) dětí. V městě Most jich bylo 7 (8,235 %). Celkový počet všech dětí z obou měst byl 20 (11,834 %).

Oblíbenost volnočasových aktivit č. 2

Graf č. 2 znázorňuje sestupně další z činností uváděné respondenty dle jejich oblíbenosti. Navazuje na graf č. 1.

Čas trávený ve škole nebo plnění si svých školních povinností upřednostňuje 14 (16,471 %) dětí z Mostu a pouze 3 (3,571 %) dětí ze Zlína. Celkový počet dětí z obou měst, které se rádi věnují těmto činnostem, je 17 (10,059 %).

Poslechem hudby nejraději vyplňují svůj volný čas děti ze Zlína a to v počtu 11 (13,095 %), zatímco v Mostě je jich 5 (5,882 %). Celkový součet dětí z obou měst, které se dané činnosti nejraději věnují je 16 (9,467 %).

Nejraději tráví volný čas *pobytem ve městě* či *parcích* děti z Mostu v celkovém počtu 8 (9,412 %), zatímco ve Zlíně jen děti 4 (4,762 %). Za obě města je počet těchto druhů odpovědí celkem 12 (7,101 %).

Na rande chodí nejraději 5 (5,882 %) dětí z Mostu a 4 (4,762 %) dětí ze Zlína. Celkem za obě města tedy 9 (5,325 %) dětí.

Kouření a konzumaci alkoholu se nejraději věnují jen děti z Mostu a to v počtu 7 (8,235 %) dětí. Děti ze Zlína tuto možnost neuvedly.

Řízení auta, motorky nebo *motokáry* zaznamenaly nejvíce děti ze Zlína a to v počtu 6 (7,143 %) dětí. V Mostě se této činnosti věnuje jen 1 (1,176 %) z respondentů. Součet stejných odpovědí za obě města je 7 (4,142 %).

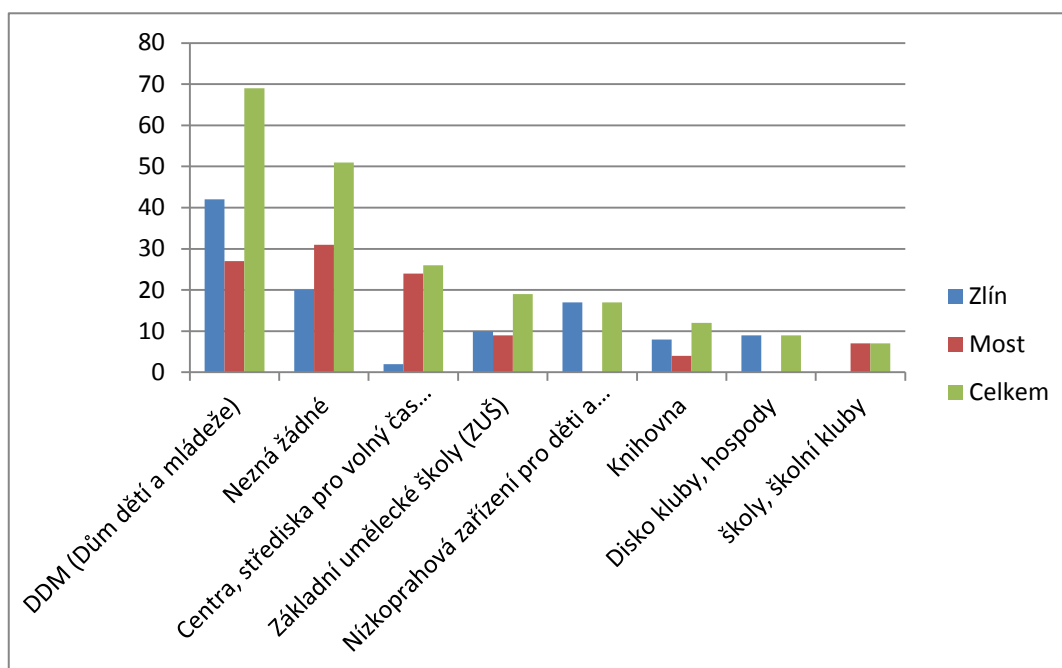
Diskotéky za nejoblíbenější aktivitu považuje 5 (5,952 %) dětí ze Zlína a 1 (1,176 %) respondentů z Mostu. V celkovém součtu je to z obou měst 6 dětí (3,550 %).

5.7.2 Navštěvovanost institucí pro volný čas

V následujícím grafu jsou znázorněny nejčastěji uváděné instituce, které děti ze ZŠ Zlín a ZŠ Most údajně navštěvují. Této problematice se v dotazníku věnovala otázka č. 14, která byla zcela otevřená, nenabízela dětem tedy žádné možnosti ani nápovědy.

Navštěvovanost institucí pro volný čas

Z institucí pro volný čas děti nejčastěji uváděly *dům dětí a mládeže*. Ve Zlíně jej uvedlo 42 (50 %) dětí a v Mostě 27 (31,765 %). Dohromady za obě města tuto možnost uvedlo 69 (40,828 %) dětí.

Žádnou instituci pro kvalitní využití volného času dle odpovědí nezná 31 (36,471 %) dětí z Mostu a 20 (23,810 %) dětí ze Zlína. Za obě města součet odpovědí činí 51 z celkového počtu respondentů 169. Z výzkumu tedy vyplývá, že 30,178 % dětí z obou měst nezná ve svém bydlišti a tedy ani nevyužívá k trávení svého volného času žádnou kvalitní volnočasovou instituci.

Centra nebo *střediska pro volný čas* uvedlo 24 (28,235 %) dětí z Mostu a pouze 2 (2,381 %) děti ze Zlína. Pro obě města je součet odpovědí 26 (15,385 %).

Základní umělecké školy uvedlo 10 (11,905) dětí ze Zlína a 9 (10,588 %) z Mostu. Celkový počet odpovědí pro obě města činí tedy 19 (11,243 %).

Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež znají pouze děti ze Zlína a to v počtu 17 (20,238 %). Děti z Mostu nevedly žádnou instituci pro děti a mládež, která funguje na principu nízkoprahovosti.

Možnost trávení volného času *v knihovně* uvedlo 8 (9,524 %) dětí ze Zlína a 4 (4,706 %) dětí z Mostu. Součet uvedených odpovědí pro obě města je 12 (7,101 %).

Disko kluby jako instituce pro využití volného času uvedly pouze děti ze Zlína a to v počtu 9 (10,714 %) dětí. Děti z Mostu takové výpovědi neuváděly.

Školy či *školní kluby* uvedly zase jen děti z Mostu a to v počtu 7 (8,235 %) dětí.

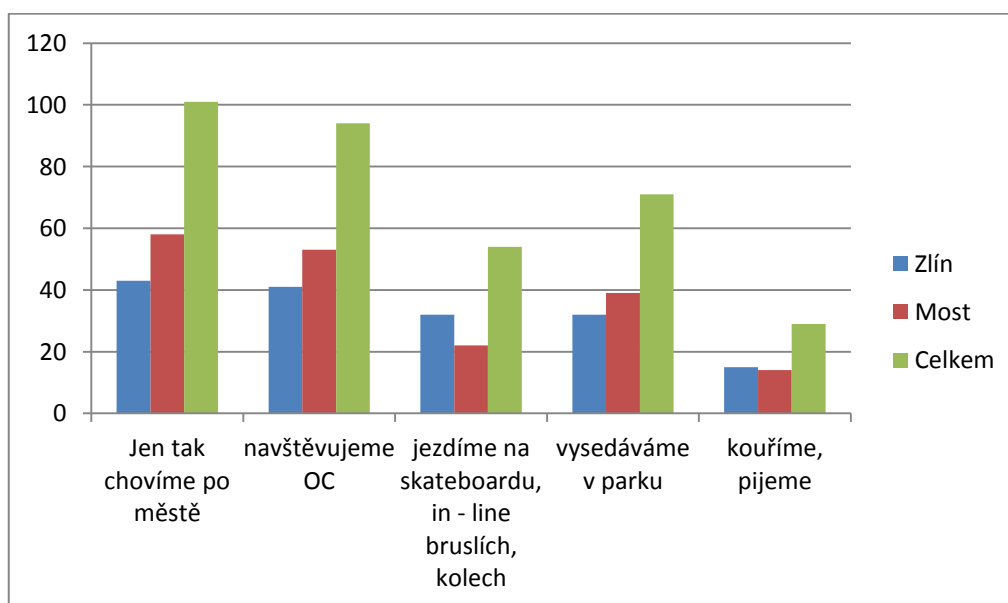
Pro posouzení organizovaného trávení volného času je totiž třeba vzít v úvahu také výsledky odpovědí otázky č. 3, která zjišťovala, zdali děti navštěvují pravidelně nějaký zájmový kroužek. V tomto hodnocení se umístily obě města naprosto stejně. Zájmový kroužek navštěvuje vždy polovina (50 %) respondentů z každého ze zkoumaných měst. Z výzkumu tedy vyplývá, že v organizovaném trávení volného času, navštěvování zájmových kroužků a různých institucí pro volný čas dětí a mládeže u dětí ze ZŠ Zlín a ZŠ Most nebyl zjištěn rozdíl. Počty dětí, které tráví volný čas organizovaně, jsou v obou městech přibližně stejné.

5.7.3 Nejoblíbenější činnosti dětí ve volném čase

Otázka číslo 17. opět zjišťovala oblíbenost činností, jimiž děti vyplňují svůj volný čas. Byla však na rozdíl od otázky č. 1 polouzavřená, nabízela dětem tedy řadu možností, které mohly označit, avšak nabízela také volné řádky pro dopsání činností jiných.

V následujícím grafu uvádíme nejzajímavější výsledky.

Nejoblíbenější činnosti ve volném čase

Možnost „*jen tak chodíme po městě*“ označilo 58 (68,235 %) dětí z Mostu a 43 (51,190 %) dětí ze Zlína. Celkem tedy 101 (59,763 %) dětí.

Obchodní a nákupní centra navštěvuje 53 (62,353 %) dětí z Mostu a 41 (48,810 %) dětí ze Zlína. Celkový počet pro obě města je 94 (55,621 %).

Jízdu na skateboardu, in-line bruslích nebo kolech upřednostňuje 32 (38,095 %) dětí ze Zlína a 22 (25,882 %) dětí z Mostu. Celkem je to 54 (31,953 %) dětí.

Vysedávání v parku uvedlo 39 (45,882 %) dětí z Mostu a 32 (38,095 %) dětí ze Zlína. Celkový součet odpovědí je 71 (42,012 %).

Kouření a pití označilo 15 (17,857 %) dětí ze Zlína a 14 (16,471 %) dětí z Mostu. Pro obě města činí součet 29 (17,160 %) dětí.

5.7.4 Most versus Zlín (srovnání způsobu trávení volného času a působení negativních vlivů)

5.7.4.1 Kde děti tráví volný čas

Otázka dotazníku č. 2 zjišťovala, kde obvykle tráví děti svůj volný čas.

Pokud bychom odpovědi vyjádřili v procentech, *doma tráví obvykle svůj volný čas* 47,619 % zlínských dětí a pouze 25,882 % dětí z Mostu. *Ve městě zase tráví volný čas* více dětí z Mostu a to 52,941 %, ve Zlíně je jich jen 22,619 %. *Na hřišti tráví volný čas* více dětí ze Zlína (11,904 %), oproti dětem z Mostu (8,235 %). Tato položka dotazníku obsahovala také možnost odpovědi *e) v přírodě*, avšak tuto možnost zaznamenalo celkem jen 9 dětí z celkového počtu všech respondentů 169.

Test nezávislosti chí kvadrát pro kontingenční tabulku:

hodnota testového kritéria: 13,701

kritická hodnota testového kritéria: $X^2_{0,05}(2) =$ 5,991

Vypočítaná hodnota testového kritéria je vyšší než kritická hodnota testového kritéria, je tedy možné odmítnout nulovou hypotézu. Mezi odpověďmi na uvedenou otázku a místem bydliště byla tedy prokázána statisticky významná souvislost.

Stupeň závislosti mezi jevy v kontingenční tabulce – koeficient kontingence: 0,744

Pokud bychom však měli odpovědět na stanovenou hypotézu H8: Děti z Mostu tráví méně volného času v přírodě než děti ze Zlína, tato hypotéza by byla potvrzena. Vzhledem k počtu odpovědí však nepovažuji tuto skutečnost pro daný výzkum za spolehlivou a přesnou.

5.7.4.2 *Sledovanost TV a trávení času na PC*

Otázka č. 4 zjišťovala, kolik hodin denně tráví děti sledováním televize.

Pokud bychom hovořili o výsledcích v procentech, 1-2 hodiny denně věnují sledování televize celkem 77,647 % dětí ze Zlína a 64,285 dětí z Mostu. Častěji tedy 3-5 hodin sleduje televizi 32,142 dětí ze Zlína a 16,470 dětí z Mostu. Sledovanost 6-8 hodin denně uvedly jen děti ze Zlína a to 2,352%.

Test nezávislosti chí kvadrát pro kontingenční tabulku:

hodnota testového kritéria: 4,007

kritická hodnota testového kritéria: $X^2_{0,05(1)} = 3,841$

Vypočítaná hodnota testového kritéria je vyšší než kritická hodnota testového kritéria, je tedy možné odmítnout nulovou hypotézu. Mezi odpověďmi na uvedenou otázku a místem bydliště byla tedy prokázána statisticky významná souvislost.

Stanovená hypotéza H3 nám říká, že děti žijící v Mostě věnují více času sledování televize, než děti žijící ve Zlíně. Tato hypotéza byla potvrzena.

Otázka č. 13 zjišťovala, kolik hodin děti věnují hře na počítači, internetu, facebooku, ICQ, chatu, PC hrám apod.

Vyjádření v procentech (%): *Denně na PC nejsem, trávím na PC jen několik hodin týdně* uvedlo 16,470 % dětí z Mostu a 8,333 % dětí ze Zlína. *Denně 1-2 hodiny věnuje hře na PC* 35,714 % dětí ze Zlína a 32,941 % dětí z Mostu. *Denně 3-5 hodin zase* 45,238 % dětí ze Zlína a 42,352 % dětí z Mostu. *Denně 6-8 hodin (celý den) tráví na PC* 10,714 % dětí ze Zlína a 8,235 % dětí z Mostu.

Test nezávislosti chí kvadrát pro kontingenční tabulku:

hodnota testového kritéria: 2,7

kritická hodnota testového kritéria: $X^2_{0,05(3)} = 7,815$

Vypočítaná hodnota testového kritéria je nižší než kritická hodnota testového kritéria, není tedy možné odmítnout nulovou hypotézu. Mezi odpověďmi na uvedenou otázku a místem bydliště nebyla tedy prokázána statisticky významná souvislost.

5.7.4.3 Vliv přátel a rodiny

Jak děti tráví volný čas , resp. s kým jej tráví nejčastěji, zjišťovala otázka č. 8.

Vyjádření v procentech (%): *Nejvíce sami, pak s rodiči, pak s kamarády* tráví volný čas 23,809 % dětí ze Zlína a 9,411 % dětí z Mostu. *Nejvíce s kamarády, pak sám, pak teprve s rodiči* tráví čas 61,904 % dětí ze Zlína a 58,823 % dětí z Mostu. *Nejvíce s rodiči, pak s kamarády, pak sám* vyplňuje čas 28,235 % dětí z Mostu a 9,523 % ze Zlína. *Nejvíce s rodiči, pak sám, pak s kamarády* tráví stejné procento dětí z obou měst a to 3,5%.

Test nezávislosti chí kvadrát pro kontingenční tabulku:

hodnota testového kritéria: 11,896

kritická hodnota testového kritéria: $X^2_{0,05}(2) = 5,991$

Vypočítaná hodnota testového kritéria je vyšší než kritická hodnota testového kritéria, je tedy možné odmítnout nulovou hypotézu. Mezi odpověďmi na uvedenou otázku a místem bydliště byla tedy prokázána statisticky významná souvislost.

Stupeň závislosti mezi jevy v kontingenční tabulce – koeficient kontingence: 0,676

H7: Děti v Mostě tráví s rodiči méně času než děti ze Zlína.

Tato hypotéza se nepotvrdila. Děti v Mostě tráví více času s rodiči než děti ve Zlíně.

Otázka č. 5 zjišťovala, zdali rodiče ví, jakým způsobem jejich děti vyplňují svůj volný čas.

Vyjádření v procentech (%): Odpověď *a) ano, ví, jak trávím svůj veškerý volný čas*, znamenalo 47 % mosteckých a 38,095 % zlínských dětí. Odpověď *b) někdy ví, někdy neví*, uvedlo 54,761 zlínských a 44,705 mosteckých dětí. Odpověď *c) většinou neví*, označilo 8,235 mosteckých a 7,142 zlínských dětí. Odpověď *d) vůbec netuší, jak já trávím volný čas*, nevedl žádný z respondentů/respondentek.

Test nezávislosti chí kvadrát pro kontingenční tabulku:

hodnota testového kritéria: 1,722

kritická hodnota testového kritéria: $X^2_{0,05}(2) = 5,991$

Vypočítaná hodnota testového kritéria je nižší než kritická hodnota testového kritéria, není tedy možné odmítnout nulovou hypotézu. Mezi odpověďmi na uvedenou otázku a místem bydliště nebyla tedy prokázána statisticky významná souvislost.

5.7.4.4 Pohybové aktivity, sport

Otázka č. 7 zjišťovala, jak často děti sportují nebo se věnují pohybovým aktivitám. (např. cvičení, tanci, různým druhům sportů, ...)

Vyjádření v procentech (%): *Vůbec nesportuje 14,117 % mosteckých dětí a 5,952 zlínských dětí. Jednou za měsíc se věnuje sportu nebo pohybovým aktivitám 8,333 % zlínských dětí a 5,882 mosteckých dětí. Jednou týdně 25% zlínských dětí a 12,941 mosteckých dětí. Dvakrát až čtyřikrát týdně 51,764 % dětí z Mostu a 45,238 dětí ze Zlína. Denně sportuje stejné procento dětí z obou měst a to 15,3 %.*

Z výpočtu tedy vyplývá, že děti ve Zlíně sportují více, než děti v Mostě. Odchylna je však mírná.

Test nezávislosti chí kvadrát pro kontingenční tabulku:

hodnota testového kritéria: 15,896

kritická hodnota testového kritéria: $X^2_{0,05}(4) = 9,488$

Vypočítaná hodnota testového kritéria je vyšší než kritická hodnota testového kritéria, je tedy možné odmítnout nulovou hypotézu. Mezi odpověďmi na uvedenou otázku a místem bydliště byla tedy prokázána statisticky významná souvislost.

Stupeň závislosti mezi jevy v kontingenční tabulce – koeficient kontingence: 0,774

Otázka č. 11 zjišťovala, jestli se děti pravidelně věnují nějakému sportu. Např. zdali hrají za školu nebo za nějaký sportovní klub fotbal, florbal, házenou, volejbal apod.

Vyjádřeno v procentech (%): *Pravidelně se nějakému sportu věnuje 50,588 % dětí z Mostu a 39,285 % dětí ze Zlína. Sportu se pravidelně nevěnuje 60,714 % dětí ze Zlína a 49,411 % dětí z Mostu.*

Test nezávislosti chí kvadrát pro kontingenční tabulku:

hodnota testového kritéria: 2,18

kritická hodnota testového kritéria: $X^2_{0,05}(1) = 3,841$

Vypočítaná hodnota testového kritéria je nižší než kritická hodnota testového kritéria, není tedy možné odmítnout nulovou hypotézu. Mezi odpověďmi na uvedenou otázku a místem bydliště nebyla tedy prokázána statisticky významná souvislost.

5.7.4.5 Hra na hudební nástroj

Otázka č. 12 zjišťovala, jestli děti hrají na hudební nástroj.

Vyjádřeno v procentech (%): Na hudební nástroj hraje 27,380 % dětí ze Zlína a 17,647 % dětí z Mostu. Na hudební nástroj nehraje 82,352 % dětí z Mostu a 72,619 % dětí ze Zlína.

Test nezávislosti chí kvadrát pro kontingenční tabulku:

hodnota testového kritéria: 2,297

kritická hodnota testového kritéria: $X^2_{0,05}(1) = 3,841$

Vypočítaná hodnota testového kritéria je nižší než kritická hodnota testového kritéria, není tedy možné odmítnout nulovou hypotézu. Mezi odpověďmi na uvedenou otázku a místem bydliště nebyla tedy prokázána statisticky významná souvislost.

5.7.4.6 Negativně působící vlivy

Otázka č. 15 zjišťovala, zdali se děti často nudí.

Vyjádřeno v procentech (%): Pořád se nudí pouze děti z Mostu a to 2,352 %. Velmi často se nudí 8,235 % dětí z Mostu a 7,142 % dětí ze Zlína. Jen někdy se nudí téměř stejné procento dětí z obou měst, je to kolem 58 %. Velmi málo se nudí 30,952 % dětí ze Zlína a 21,176 % dětí z Mostu. Vůbec se nenudí 10,588 % dětí z Mostu 3,571 % dětí ze Zlína.

Test nezávislosti chí kvadrát pro kontingenční tabulku:

hodnota testového kritéria: 8,477

kritická hodnota testového kritéria: $X^2_{0,05}(3) = 7,815$

Vypočítaná hodnota testového kritéria je vyšší než kritická hodnota testového kritéria, je tedy možné odmítnout nulovou hypotézu. Mezi odpověďmi na uvedenou otázku a místem bydliště byla tedy prokázána statisticky významná souvislost.

Stupeň závislosti mezi jevy v kontingenční tabulce – koeficient kontingence: 0,546

Otázka č. 6 zjišťovala, zda-li děti kouří a kolik vykouří cigaret.

Vyjádření v procentech (%): *Nekouří 82,352 % dětí z Mostu a 69,047 dětí ze Zlína. Velmi málo, např. jednou za měsíc kouří pouze děti ze Zlína a to 20,238 %. Několik cigaret týdně (1-5) nebo denně (1-3) vykouří 7,143 % dětí ze Zlína a 4,706 % dětí z Mostu. 5 – 10 i více cigaret za den vykouří 3,571 dětí ze Zlína a 12,941 % dětí z Mostu.*

Test nezávislosti chí kvadrát pro kontingenční tabulku:

hodnota testového kritéria: 23,091

kritická hodnota testového kritéria: $X^2_{0,05}(3) = 7,815$

Vypočítaná hodnota testového kritéria je vyšší než kritická hodnota testového kritéria, je tedy možné odmítnout nulovou hypotézu. Mezi odpověďmi na uvedenou otázku a místem bydliště byla tedy prokázána statisticky významná souvislost.

Stupeň závislosti mezi jevy v kontingenční tabulce – koeficient kontingence: 0,871

H4: Děti ze ZŠ Zlín kouří méně než děti ze ZŠ Most. Tato hypotéza se nepotvrdila.

Z výzkumu vyplývá, že děti ze ZŠ Zlín kouří více než děti ze ZŠ Most. Největší počet vykouřených cigaret za den však uváděly děti z Mostu. Vyplývá z toho tedy zjištění, že pokud v Mostě děti kouří, kouří zpravidla o mnoho více cigaret než děti ve Zlíně. V četnosti kuřáků však Zlín výrazně Most převyšuje.

Zdali děti pijí pravidelně alkohol, zjišťovala otázka č. 9.

Vyjádřeno v procentech (%): *Nepije 67,058 % dětí z Mostu a 42,857 dětí ze Zlína. Jednou za měsíc pije 42,857 % dětí ze Zlína a 21,176 dětí z Mostu. Jednou týdně pije 13,095 % dětí ze Zlína a 8,235 dětí z Mostu. Často, několikrát za týden pije 3,529 % dětí z Mostu a 1,190 dětí ze Zlína.*

Test nezávislosti chí kvadrát pro kontingenční tabulku:

hodnota testového kritéria: 10,919

kritická hodnota testového kritéria: $X^2_{0,05}(2) = 5,991$

Vypočítaná hodnota testového kritéria je vyšší než kritická hodnota testového kritéria, je tedy možné odmítnout nulovou hypotézu. Mezi odpověďmi na uvedenou otázku a místem bydliště byla tedy prokázána statisticky významná souvislost.

Stupeň závislosti mezi jevy v kontingenční tabulce – koeficient kontingence: 0,643

H5: Děti ze ZŠ Zlín konzumují méně alkoholu než děti ze ZŠ Most.

Tato hypotéza se nepotvrdila. Děti ze Zlína konzumují více alkoholu než děti z Mostu. Pokud však děti v Mostě pijí, konzumují alkohol ve větším množství a častěji než děti ze Zlína.

Otázka č. 10 zjišťovala, zdali děti, které konzumují alkohol pravidelně, jsou často také ve stavu opilosti.

Vyjádření v procentech (%): *Do stavu opilosti se nedostává 80 % dětí z Mostu a 61,904 % dětí ze Zlína. Pije, ale většinou nebývá opilýých 14,285 dětí ze Zlína a 3,529 % dětí z Mostu. Trochu v náladě bývá 21,428 % dětí ze Zlína a 14,117 % dětí z Mostu. Hodně opilýých bývá 2,352 % dětí z Mostu a 2,380 % dětí ze Zlína.*

Test nezávislosti chí kvadrát pro kontingenční tabulku:

hodnota testového kritéria: 8,585

kritická hodnota testového kritéria: $X^2_{0,05}(2) = 5,991$

Vypočítaná hodnota testového kritéria je vyšší než kritická hodnota testového kritéria, je tedy možné odmítnout nulovou hypotézu. Mezi odpověďmi na uvedenou otázku a místem bydliště byla tedy prokázána statisticky významná souvislost.

Stupeň závislosti mezi jevy v kontingenční tabulce – koeficient kontingence: 0,551

Otázka č. 18 zjišťovala, jakou mají děti zkušenost s marihuanou.

Vyjádřeno v procentech (%): Žádnou zkušenost s marihuanou nemá 60 % dětí z Mostu a 33,333 % dětí ze Zlína. O marihuaně slyšelo od kamarádů, ale nevyzkoušelo ji 44,047 % dětí ze Zlína a 20 % dětí z Mostu. Jednorázovou zkušenost má 17,857 % dětí ze Zlína a 12,941 % dětí z Mostu. Občas ji kouří 5,882 % dětí z Mostu a 2,380 % dětí ze Zlína. Velmi často kouří marihuanu pouze děti z Mostu a to 1,175 %.

Test nezávislosti chí kvadrát pro kontingenční tabulku:

hodnota testového kritéria: 24,989

kritická hodnota testového kritéria: $X^2_{0,05}(2) = 5,991$

Vypočítaná hodnota testového kritéria je vyšší než kritická hodnota testového kritéria, je tedy možné odmítnout nulovou hypotézu. Mezi odpověďmi na uvedenou otázku a místem bydliště byla tedy prokázána statisticky významná souvislost.

Stupeň závislosti mezi jevy v kontingenční tabulce – koeficient kontingence: 0,888

H6: Děti z Mostu mají větší zkušenost s užíváním nelegálních drog než děti ze Zlína.

Tato hypotéza se nepotvrdila. V počtu uživatelů má s marihuanou osobní zkušenost více dětí ve Zlíně než v Mostě, avšak v četnosti míry užívání drogy opět (stejně jako u alkoholu) převyšuje město Most nad Zlínem.

Otázka dotazníku č. 16 se zaměřovala na zjištění výskytu patologického hráčství (hry na výherních automatech).

Děti ze ZŠ Most v otázce všichni (100 %) označili odpověď *a) ne*, tedy nehrají na výherních automatech. Děti ze ZŠ Zlín označili odpověď *a) ne* v 90,476 % odpovědí, odpověď *b) ano, jedenkrát za měsíc* odpovědělo 5,952 % dětí, *d) ano, dvakrát až čtyřikrát týdně* 1,190 % dětí a odpověď *e) ano, denně* zaznamenalo 2,380 % dětí.

Z následujícího zjištění tedy vyplývá, že děti ze Zlína mají větší zkušenost s hrou na výherních automatech než děti z Mostu.

H9: Děti z Mostu hrají více na výherních automatech než děti ze Zlína.

Tato hypotéza se nepotvrdila.

Otázka dotazníku č. 19 zjišťovala, zdali děti vyzkoušely nějakou nelegální drogu.

Odpověď *a) ne* označilo 92,941 % dětí z Mostu a 85,714 % dětí ze Zlína. Zatímco odpověď *b) ano* zaznamenalo 11,904 % dětí ze Zlína a 7,058 % dětí z Mostu.

Dále děti, které mají s nelegální drogu nebo i více drogami zkušenost, měly uvést také jejich druhy.

Tab. 1 Uváděné druhy drog v ZŠ Zlín

Druh drogy	Četnost uvedené drogy	Kolik procent (%) dětí uvedlo danou drogu
Marihuana	8	9,523
LSD	1	1,190
Pervitin	1	1,190
Neuvedl(a), o jakou šlo	1	1,190

Celkový počet dětí ze Zlína, které mají zkušenost z nelegální drogu nebo více drogami byl 10.

Téměř polovina dětí ze ZŠ Zlín, která má zkušenost s marihuanou, tedy alespoň jednou ji vyzkoušela nebo ji občas či velmi často kouří, uvedla také v otázce č. 19, že vyzkoušela někdy nelegální drogu. Druhá polovina dětí, která s marihuanou má zkušenost, v otázce č. 19 vyzkoušení nelegální drogy popřela.

Z výzkumu tedy vyplývá, že téměř polovina dětí ze ZŠ Zlín, která má zkušenost s marihuanou (tedy 9 dětí ze 17) považuje marihuanu také za nelegální drogu.

Dalších 8 dětí ze 17 ji však jako nelegální drogu neuvedlo, tudíž předpokládáme, že marihuanu jako nelegální drogu nevnímají.

Pokud by všechny děti ze Zlína, které mají osobní zkušenost s marihuanou, v otázce č. 19 uvedly, že vyzkoušely tedy nelegální drogu, **byly by výsledky následující:**

Tab. 2 Četnost všech nelegálních drog v ZŠ Zlín

Druh drogy	Četnost uvedené drogy	Kolik procent (%) dětí uvedlo nebo mělo uvést danou drogu
marihuana	16	19,047
LSD	1	1,190
Pervitin	1	1,190
neuvedl(a), o jakou šlo	1	1,190

Celkový počet dětí ze Zlína, které mají zkušenost s nelegální drogou nebo více drogami tedy je 18.

Tab. 3 Uváděné druhy drog v ZŠ Most

Druh drogy	Četnost uvedené drogy	Kolik procent (%) dětí uvedlo danou drogu
Pervitin	3	3,529
Marihuana	3	3,529
Lysohlávky	1	1,176
Subutex	1	1,176
Neuvedl(a), o jakou šlo	1	1,176

Celkový počet dětí z Mostu, které mají zkušenost s nelegální drogou nebo více drogami byl 6.

V otázce č. 19 možnost *b) ano* (vyzkoušel jsem nelegální drogu) zaznamenávaly především děti, které vyzkoušely jinou nelegální drogu, než je marihuana.

Děti, které v otázce číslo 18 uvedly, že s marihuanou mají alespoň zkušenost nebo ji občas či velmi často kouří, přitom v otázce č. 19, zaznamenaly nejčastěji odpověď *a) ne* (tedy nevyzkoušel jsem nelegální drogu). Konkrétně tímto způsobem odpovědělo 13 dětí ze 17. Nebo děti uváděly možnost *b) ano* (vyzkoušel jsem nelegální drogu), ale v seznamu užívaných či vyzkoušených drog uvedly jen ostatní nelegální drogy kromě marihuany.

Z výzkumu tedy vyplývá, že řada respondentů (13 dětí ze 17) nepovažuje marihuanu za nelegální drogu.

Pokud by všechny děti, které mají s marihuanou jakoukoli osobní zkušenost, uvedly, že vyzkoušeli nelegální drogu, **byly by výsledky následující:**

Tab. 4 Četnost všech nelegálních drog v ZŠ Most

Druh drogy	Četnost uvedené drogy	Kolik procent (%) dětí uvedlo nebo mělo uvést danou drogu
Marihuana	17	20
Pervitin	3	3,529
Lysohlávky	1	1,176
Subutex	1	1,176
Neuvedl(a), o jakou šlo	1	1,176

Celkový počet dětí z Mostu, které mají zkušenost s nelegální drogou nebo více drogami je 17.

Otázka číslo 19 by měla také jiné hodnoty. Nelegální drogu (drogy) nikdy nevyzkoušelo 80 % dětí z Mostu a 76,190 % dětí ze Zlína. Naopak zkušenost s nimi má 21,428 % dětí ze Zlína a 20 % dětí z Mostu.

5.7.5 Hledání souvislostí (závislostí, vztahů) mezi odpověďmi na dvě různé otázky

Test nezávislosti chí kvadrát pro kontingenční tabulku:

1. Na základě zvoleného testu významnosti máme rozhodnout, zda je vztah (souvislost) mezi tím, zda děti kouří marihuanu a zda znají vhodné instituce pro kvalitní využití svého volného času. Výsledky uvádíme zvlášť pro město Zlín a Most.

ZŠ Zlín:

hodnota testového kritéria: 7,256

kritická hodnota testového kritéria: $X^2_{0,05}(1) = 3,841$

Vypočítaná hodnota testového kritéria je vyšší než kritická hodnota testového kritéria, je tedy možné odmítnout nulovou hypotézu. Mezi odpověďmi dětí ze ZŠ Zlín na obě uvedené otázky byla tedy prokázána statisticky významná závislost (souvislost).

Stupeň závislosti mezi jevy v kontingenční tabulce – koeficient kontingence: 0,620

ZŠ Most:

hodnota testového kritéria: 0,764

kritická hodnota testového kritéria: $X^2_{0,05}(1) = 3,841$

Vypočítaná hodnota testového kritéria je nižší než kritická hodnota testového kritéria, není tedy možné odmítnout nulovou hypotézu. Mezi odpověďmi dětí ze ZŠ Most na obě uvedené otázky nebyla tedy prokázána statisticky významná závislost (souvislost).

Stupeň závislosti mezi jevy v kontingenční tabulce – koeficient kontingence: 0,082

Hypotéza H6 zní:

H6: Děti z Mostu mají větší zkušenost s užíváním nelegálních drog než děti ze Zlína.

Tato hypotéze se nepotvrdila.

2. Na základě zvoleného testu významnosti máme rozhodnout, zda je vztah (souvislost) mezi tím, zda děti kouří marihuanu a zda konzumují pravidelně nějaký alkohol.

ZŠ Zlín:

hodnota testového kritéria: 4,429

kritická hodnota testového kritéria: $X^2_{0,05(1)}= 3,841$

Vypočítaná hodnota testového kritéria je vyšší než kritická hodnota testového kritéria, je tedy možné odmítnout nulovou hypotézu. Mezi odpověďmi dětí ze ZŠ Zlín na obě uvedené otázky byla tedy prokázána statisticky významná závislost (souvislost).

Stupeň závislosti mezi jevy v kontingenční tabulce – koeficient kontingence: 0,435

ZŠ Most:

hodnota testového kritéria: 13,634

kritická hodnota testového kritéria: $X^2_{0,05(1)}= 3,841$

Vypočítaná hodnota testového kritéria je vyšší než kritická hodnota testového kritéria, je tedy možné odmítnout nulovou hypotézu. Mezi odpověďmi dětí ze ZŠ Most na obě uvedené otázky byla tedy prokázána statisticky významná závislost (souvislost).

Stupeň závislosti mezi jevy v kontingenční tabulce – koeficient kontingence: 0,828

3. Na základě zvoleného testu významnosti máme rozhodnout, zda je vztah (souvislost) mezi tím, zda děti kouří marihuanu a zda pravidelně sportují nebo se věnují pohybovým aktivitám.

ZŠ Zlín:

hodnota testového kritéria: 14,943

kritická hodnota testového kritéria: $X^2_{0,05(1)}= 3,841$

Vypočítaná hodnota testového kritéria je vyšší než kritická hodnota testového kritéria, je tedy možné odmítnout nulovou hypotézu. Mezi odpověďmi dětí ze ZŠ Zlín na obě uvedené otázky byla tedy prokázána statisticky významná závislost (souvislost).

Stupeň závislosti mezi jevy v kontingenční tabulce – koeficient kontingence: 0,852

ZŠ Most:

hodnota testového kritéria: 9,451

kritická hodnota testového kritéria: $X^2_{0,05(1)}= 3,841$

Vypočítaná hodnota testového kritéria je vyšší než kritická hodnota testového kritéria, je tedy možné odmítnout nulovou hypotézu. Mezi odpověďmi dětí ze ZŠ Most na obě uvedené otázky byla tedy prokázána statisticky významná závislost (souvislost).

Stupeň závislosti mezi jevy v kontingenční tabulce – koeficient kontingence: 0,716

4. Na základě zvoleného testu významnosti máme rozhodnout, zda je vztah (souvislost) mezi tím, zda děti kouří marihuanu a zda jejich rodiče ví, jakým způsobem vyplňují svůj volný čas.

ZŠ Zlín:

hodnota testového kritéria: 1,033

kritická hodnota testového kritéria: $X^2_{0,05(1)}= 3,841$

Vypočítaná hodnota testového kritéria je nižší než kritická hodnota testového kritéria, není tedy možné odmítnout nulovou hypotézu. Mezi odpověďmi dětí ze ZŠ Zlín na obě uvedené otázky nebyla tedy prokázána statisticky významná závislost (souvislost).

ZŠ Most:

hodnota testového kritéria: 3,016

kritická hodnota testového kritéria: $X^2_{0,05}(1) = 3,841$

Vypočítaná hodnota testového kritéria je nižší než kritická hodnota testového kritéria, není tedy možné odmítnout nulovou hypotézu. Mezi odpověďmi dětí ze ZŠ Most na obě uvedené otázky nebyla tedy prokázána statisticky významná závislost (souvislost).

Tab. 5 Srovnání kouření marihuany v závislosti na užívání jiných nelegálních drog

	Počet dětí, které kouří marihuanu	Počet dětí, které kouří marihuanu, a zároveň mají zkušenost i s jinou nelegální drogou (pervitin, LSD, lysohlávky, subutex aj.)
Zlín	17	3
Most	17	4
celkem Σ	34	7

Tab. 6 Srovnání kouření marihuany a kouření cigaret

	Počet dětí, které kouří marihuanu	Počet dětí, které kouří marihuanu a zároveň kouří i cigarety
Zlín	17	10
Most	17	10
celkem Σ	34	20

Jelikož hypotéza H4: Děti ze ZŠ Zlín kouří méně než děti ze ZŠ Most, byla v předchozích výpočtech vyvrácena a z výzkumu vyplynulo, že děti ze ZŠ Zlín kouří více než děti ze ZŠ

Most, uvádíme test významnosti chí kvadrát pro srovnání závislosti kouření marihuany a kouření cigaret pouze pro město Zlín.

ZŠ Zlín:

hodnota testového kritéria: 6,489

kritická hodnota testového kritéria: $X^2_{0,05}(1) = 3,841$

Vypočítaná hodnota testového kritéria je vyšší než kritická hodnota testového kritéria, je tedy možné odmítnout nulovou hypotézu. Mezi odpověďmi dětí ze ZŠ Zlín na obě uvedené otázky byla tedy prokázána statisticky významná závislost (souvislost).

Stupeň závislosti mezi jevy v kontingenční tabulce – koeficient kontingence: 0,577

5.8 Shrnutí

Pokud hovoříme o srovnání dvou skupin respondentů, tedy dětí ze severozápadních Čech a jihovýchodní Moravy, byly výzkumem zjištěny nejvýraznější rozdíly zejm. v oblasti sportu a pohybových aktivit. Děti ve Zlíně preferují více sportovní aktivity než děti v Mostě. Dále v oblasti učení a školních povinností, jež upřednostňují spíše děti z Mostu. Poslechu hudby se ve volném čase věnují raději děti ze Zlína. Pobyt ve městě, parcích a zdržování se v obchodních centrech upřednostňují děti z Mostu. Diskotéky a disko kluby navštěvují pouze děti ze Zlína.

Nejvíce navštěvovanou institucí dětí z obou měst je jednoznačně dům dětí a mládeže nebo středisko volného času. Neznalost kvalitních volnočasových institucí se více projevila u dětí z města Most. Zajímavostí jsou také nízkoprahová zařízení pro děti a mládež (NZDM), která byla uváděna jen dětmi ze Zlína. V žádné z odpovědí dotazníků dětí z Mostu nebylo nalezeno žádné zařízení, které by fungovalo jako NZDM. Rozvoj a využití NZDM je tedy patrný pouze ve Zlíně. Ve Zlíně také více děti zná kvalitní volnočasové instituce, které může využít pro svůj volný čas. Co se týká navštěvování zájmových kroužků v nejrůznějších organizacích, zájmové útvary navštěvuje vždy polovina dětí z každého ze zkoumaných měst.

V přírodě děti téměř volný čas netráví.

Sledováním televize a filmů vyplňuje svůj volný čas více dětí ze Zlína. Ve Zlíně mají také rodiče větší přehled nad tím, jak jejich děti tráví svůj volný čas. S rodiči ale tráví volný čas více děti v Mostě.

Více „kuřáků“ je ve Zlíně, avšak v počtu vykouřených cigaret za den jsou na tom děti v Mostě hůře. Stejně pravidlo bylo zjištěno u konzumace alkoholu. Ve Zlíně najdeme více konzumentů alkoholu, avšak děti z Mostu konzumují alkohol ve větší míře a bývají častěji opilí.

O marihuaně jako nelegální droze mají větší povědomí a zároveň i větší zkušenost děti ze Zlína. Děti ze Zlína také jako jediné vyzkoušely hru na výherních automatech. V užívání jiných nelegálních drog, i když s mírnou odchylkou, opět převyšuje město Zlín nad Mostem.

Ve Zlíně byla prokázána statisticky významná souvislost mezi kouřením marihuany a znalostí institucí pro kvalitní využití volného času, dále mezi kouřením marihuany a pravidelným konzumováním alkoholu a mezi kouřením marihuany a sportováním.

V Mostě byla prokázána statisticky významná souvislost mezi kouřením marihuany a pravidelným konzumováním alkoholu a mezi kouřením marihuany a sportováním.

Mezi kouřením marihuany a tím, zdali rodiče ví, jakým způsobem jejich děti vyplňují svůj volný čas, nebyla ani v jednom ze zkoumaných měst prokázána statisticky významná souvislost.

Při srovnání kouření marihuany v závislosti na užívání dalších druhů nelegálních drog hovoříme o následujících procentech: ve Zlíně je to 17,647 % dětí a v Mostě 23,529 % dětí. Pokud srovnáme kouření marihuany a zároveň také kouření cigaret, jedná se ve Zlíně i v Mostě o stejné procento dětí a to 58,823 %.

ZÁVĚR

Bakalářská práce pojednávala o možnostech volnočasových aktivit a nahlížela na ně jako na nástroj primární prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže. Výzkumem se potvrdilo, že prožívání volného času dětí a mládeže je determinováno celou řadou faktorů, které se mohou vzájemně pozitivně i negativně ovlivňovat. Nezastupitelnou roli hraje rodina, sociální prostředí, osobnostní vlastnosti dítěte, působení vrstevnických skupin i negativní vlivů společnosti. Jednou z největších hrozeb ohrožující dnešní generaci mladých lidí je vliv masmédií. Do jisté míry je však možné působení nežádoucích jevů vhodným pedagogickým působením kompenzovat. Děti, které navštěvují kvalitní instituce pro využití volného času a věnují se svým zálibám, obvykle nevyhledávají společensky nebezpečné prvky chování vedoucí k závislostem, kriminalitě, porušování zákona. Mezi dětmi z města Most a Zlín byly zjištěny některé rozdíly ve způsobu využití volného času a působení negativních vlivů.

Všeobecně by podle mého názoru měli rodiče trávit více volného času se svými dětmi a více se zajímat o to, jakými činnostmi jejich děti svůj volný čas vyplňují. Rodiny by měly trávit volný čas raději v přírodě než v moderních obchodních centrech. V Mostě bych také doporučila větší dostupnost nízkoprahových zařízení pro děti a mládež, která by jistě stejně jako ve Zlíně našla svá uplatnění.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] DANEK, J., et al. *Prevenia kriminality v prostředí dětí a mládeže*. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, 2007. 279 s. ISBN 978-80-89220-94-6.
- [2] DVORNICKÁ, L. *Představení výchovně vzdělávacího programu zaměřeného na výchovu charakteru*. In Rizikové chování dospívajících a jeho prevence: III. odborný seminář 9. – 11. září 2002. Praha: Free Teens Press, 2002. s. 100-114. ISBN 80-902898-2-7.
- [3] HÁJEK, B., HOFNAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. Praha: Portál, 2008. 239 s. ISBN 978-80-7367-473-1.
- [4] CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu: Základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada, 2007. 265 s. ISBN 978-80-247-1369-4.
- [5] KOPŘIVA, P., et al. *Respektovat a být respektován*. Kroměříž: Spirála, 2006. 286 s. ISBN 80-901873-7-4.
- [6] KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. 216 s. ISBN 978-80-7367-383-3.
- [7] KUNÁK, S. *Vybrané možnosti primárnej prevencie negatívnych vplyvov na deti a mládež*. Bratislava: Iris, 2007. 145 s. ISBN 978-80-89256-10-5.
- [8] MATĚJČEK, Z. *Úloha a možnosti učitele v prevenci rizikového chování mladistvých*. In Rizikové chování dospívajících a jeho prevence: III. odborný seminář 9. – 11. září 2002. Praha: Free Teens Press, 2002. s. 89-99. ISBN 80-902898-2-7.
- [9] MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence: Možné příčiny, současná struktura, programy prevence kriminality mládeže*. Praha: Portál, 1998. 336 s. ISBN 80-7178-226-2.
- [10] NEŠPOR, K. *Vaše děti a návykové látky*. Praha: Portál, 2001. 160 s. ISBN 80-7178-515-6.
- [11] PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času: Teorie, praxe a perspektivy výchovy mimo vyučování a zařízení volného času*. Praha: Portál, 2002. 231 s. ISBN 80-7178-711-6.
- [12] TOŠNER, J., SOZANSKÁ, O. *Dobrovolníci a metodika práce s nimi v organizacích*. Praha: Portál, 2006. 152 s. ISBN 80-7367-178-6.
- [13] VACEK, E. *O počmáraných městech*. In Rizikové chování dospívajících a jeho prevence: III. odborný seminář 9. – 11. září 2002. Praha: Free Teens Press, 2002. s. 152-153. ISBN 80-902898-2-7.

- [14] VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese: Variabilita a patologie lidské psychiky*. Praha: Portál, 2002. 444 s. ISBN 80-7178-678-0.
- [15] VODÁK, J. *Výzkum rizikového chování žáků středních škol*. In Rizikové chování dospívajících a jeho prevence: III. odborný seminář 9. – 11. září 2002. Praha: Free Teens Press, 2002. s. 149-151. ISBN 80-902898-2-7.
- [16] msokruznitrebic.cz [online]. Janan, 2008 [cit. 2011-04-20]. Dostupné z WWW: <http://www.msokruznitrebic.cz/program_spz.html>

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

DDM	dům dětí a mládeže
NZDM	nízkoprahová zařízení pro děti a mládež
ZUŠ	základní umělecká škola
DM	domov mládeže
ZŠ	základní škola
SŠ	střední škola
OU	odborné učiliště
SOU	střední odborná škola
EQ	emoční inteligence

SEZNAM TABULEK

Tab. 1 Uváděné druhy drog v ZŠ Zlín

Tab. 2 Četnost všech nelegálních drog v ZŠ Zlín

Tab. 3 Uváděné druhy drog v ZŠ Most

Tab. 4 Četnost všech nelegálních drog v ZŠ Most

Tab. 5 Srovnání kouření marihuany v závislosti na užívání jiných nelegálních drog

Tab. 6 Srovnání kouření marihuany a kouření cigaret

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P1: Dotazník

Příloha P2: Schéma činitelů sociálně patologických jevů

Příloha P3: Maslowova hierarchie potřeb

PI: DOTAZNÍK

Ahoj!

Jmenuji se Ivana Lišková a jsem studentkou 3. ročníku Sociální pedagogiky Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně. Pracuji na bakalářské práci, ve které se zabývám volným časem dětí a mládeže. Zpracovala jsem dotazník, ve kterém bych se ráda dozvěděla něco o tom, jak trávíte volný čas právě vy! Dotazníky mi poslouží k výzkumu, který budu v rámci mé závěrečné práce realizovat. Dotazník je přísně anonymní!!!
Není v žádném případě určen pro potřeby školy ani jiné účely. Prosím tedy o pravdivé zodpovězení všech otázek.

Děkuji Vám moc za váš čas!

Ivana Lišková

Věk:

Pohlaví: dívka chlapec

Město:

1) Jak nejraději trávíš svůj volný čas? Napiš alespoň 5 činností, které tě nejvíce baví.

- 1.....
- 2.....
- 3.....
- 4.....
- 5.....

2) Kde obvykle trávíš svůj volný čas? Označ jednu z možností.

- a) doma
- b) na sídlišti
- c) ve městě
- d) na hřišti
- e) v přírodě
- f) v centrech pro volný čas, ve střediscích volného času, v domě dětí a mládeže apod.

3) Navštěvuješ nějaký zájmový kroužek ve vašem městě, škole, domě dětí a mládeže? Pokud ano, uveď, prosím, jaký nebo jaké kroužky a jak často (kolik hodin týdně, měsíčně) se jim věnuješ.

- a) ne, žádný nenavštěvuji
- b) ano, navštěvuji - **Uveď, prosím, jaký a jak často ho navštěvuješ.....**
- c) nyní ne, ale dříve jsem navštěvoval - **Uveď, prosím, jaký a jak často si jej navštěvoval.....**

4) Kolik hodin denně strávíš sledováním televize?

- a) 1-2 hodiny
- b) 3-5 hodin
- c) 6-8 hodin
- d) celý den, co nejvíce můžu

5) Ví rodiče, jakým způsobem vyplňuješ svůj volný čas?

- a) ano, ví, jak trávím svůj veškerý volný čas
- b) někdy ví, někdy neví
- c) většinou neví
- d) vůbec netuší, jak já trávím volný čas

6) Kouříš? Pokud ano, kolik vykouříš cigaret?

- a) ne, nekouřím
- b) ano, ale velmi málo, např. 1x za měsíc
- c) ano, 1-5 cigaret týdně
- d) ano, 1-3 cigarety denně
- e) ano, 5-10 cigaret denně
- f) ano, vykouřím více než 10 cigaret denně

7) Jak často sportuješ nebo se věnuješ pohybovým aktivitám ? (např. cvičení, tanec, různé druhy sportů, ...)

- a) vůbec
- b) 1x za měsíc
- c) 1x týdně
- d) 2x – 4x týdně
- e) každý den

8) Volný čas trávím:

- a) nejvíce sám, pak s rodiči, pak s kamarády
- b) nejvíce s kamarády, pak sám, pak s rodiči
- c) nejvíce s rodiči, pak s kamarády, pak sám
- d) nejvíce s rodiči, pak sám, pak s kamarády

9) Piješ pravidelně nějaký alkohol?

- a) ne, nepiju
- b) ano, 1x za měsíc si něco dám
- c) ano, piju 1x týdně, většinou o víkendu s kamarády
- d) ano, piju často, několikrát za týden

10) Pokud pravidelně piješ, jsi často ve stavu opilosti?

- a) ne, nikdy
- b) piju, ale většinou nebývám opilý
- c) jsem jen trochu v náladě
- d) jsem hodně opilý

11) Věnuješ se pravidelně nějakému sportu? Např. hraješ za školu nebo za nějaký sportovní klub fotbal, florbal, házenou, volejbal apod.?

- a) ano
- b) ne

12) Hraješ na nějaký hudební nástroj?

- a) ano
- b) ne

13) Kolik hodin věnuješ hře na počítači ,internetu, facebooku, ICQ, chatu, PC hrám apod.?

- a) denně na PC nejsem, trávím na PC jen několik hodin týdně
- b) 1-2 hodiny denně
- c) 3-5 hodin denně
- d) 6-8 hodin denně
- e) celý den

14) Znáš ve vašem městě nějaké instituce, které ti nabízí možnost využití volného času? (kde se konají zajímavé akce pro děti a mládež, kam můžeš chodit do kroužku, setkávat se s přáteli, hrát hry, bavit se, najít si kamarády, nebo si jen tak povídat, dělat si úkoly do školy atd.)

Napiš všechny, které znáš.

.....

.....

.....

.....

.....

15) Nudíš se často?

- a) ano, pořád
- b) ano, velmi často
- c) jen někdy
- d) velmi málo
- e) vůbec

16) Máš rád výherní automaty? Hraješ na nich?

- a) ne
- b) ano, 1x za měsíc
- c) ano, 1x za týden
- d) ano, 2x-4x týdně
- e) ano, denně

17) Když si venku s kamarády, co nejraději děláte?

Barevně označ, které činnosti se ti hodí, popř. dolů na volný řádek napiš jiné.

Nakupujeme

Povídáme si

Posloucháme hudbu

Jen tak chodíme po městě

Většinou se nudíme

Jezdíme na „skejtu“, in-line bruslích, kolech

Vysedáváme v parku

Kouříme, pijeme

Venčíme psa

Hrajeme

Chodíme na „zmrzku“

Navštěvujeme obchodní centra

Sportujeme

Čteme si časopisy

.....

.....

.....

.....

.....

18) Jakou máš zkušenost s marihuanou („trávou“, „marijánkou“)?

- a) žádnou, nikdy jsem ji nezkusil
- b) vím o ní od kamarádů, ale nekouřil jsem ji
- c) 1x jsem ji zkusil
- d) občas ji kouříme
- e) velmi často ji kouříme

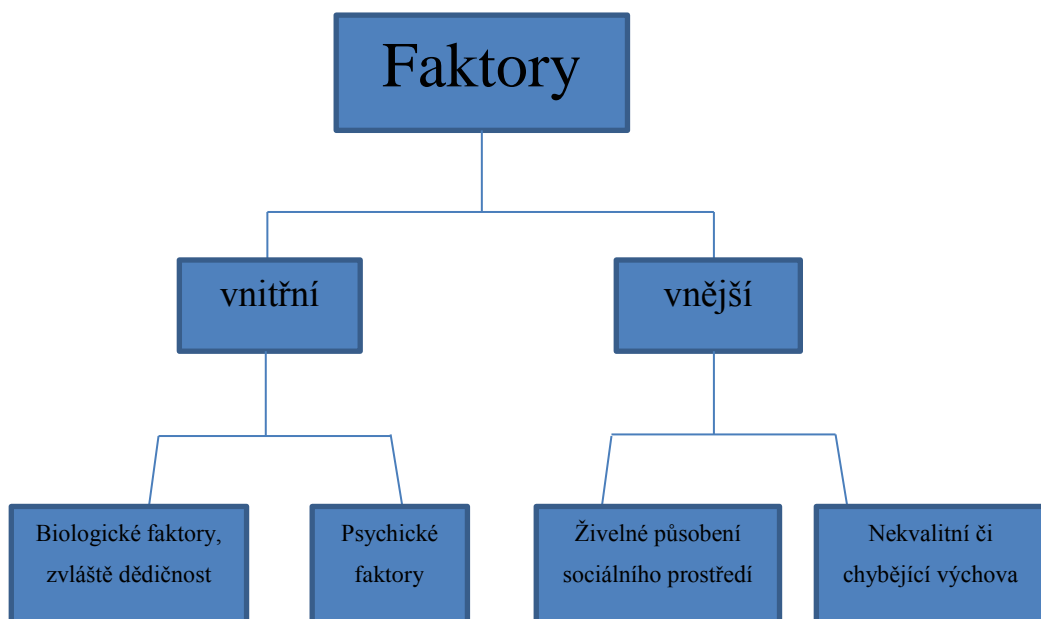
19) Vyzkoušel si někdy nějakou nelegální drogu? (nemyslí se tím alkohol a cigarety, ty jsou u nás od 18 let povoleny)

a) ne

b) ano.....**Pokud ano, uveď, prosím, o jakou šlo:.....**

Děkuji Ti za vyhodnocení tohoto dotazníku ☺ .

**P2: SCHÉMA ČINITELŮ SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÝCH JEVŮ
(DANEK, 2007, S. 57)**

P 3: MASLOWOVA HIERARCHIE POTŘEB

